

A MEZŐNYÁRÁDI BRONZKINCS

B. HELLEBRANDT MAGDOLNA

Hajnal István 1974 tavaszán Mezőnyáradon (1. kép) a Kossuth utca 49. (Hrsz. 272.) számú telkén házának alapozásakor (2. kép) bronzeleletet talált.¹ A tárgyak 40 cm mélységben kerültek elő. A lelet a következő darabokat tartalmazza: 9 darab dárda- vagy lándzsahegy, 5 darab zárt karika karperec, egy darab összeérő végű karperec, 1 darab össze nem érő végű karperec, 2 darab tarajos vagy csillagos közepű kézfejjvédő spirális, fülvédő töredéke, 2 darab tömör rovátkolt gyűrű, 8 darab spirálgyűrű, 7 darab spirálhuzal. Ebből a leletből Várkonyi Sándor miskolci lakoshoz kerültek tárgyak, melyeket átadott később a Herman Ottó Múzeumnak, ezek a következők: 10 darab hosszú spirális, 2 darab trébelt bronzlemez és töredékei, 2 darab szemüvegspirális és különböző láncdarabok, egy bogrács és két bronzedény töredéke. A leletet 74.38.37–80 leltári számon tartjuk nyilván a régészeti gyűjteményben.

A bronzelelet leírása

Lándzsahegy (5. kép 3.). A nyéllyuk 6,5 cm hosszú, üreges, két helyen átfűrt. A penge körvonala lángszerű, s ezt a vonalat követi a pengén levő borda. H: 16,6 cm. Súly: 102,43 g.

Lándzsahegy (6. kép 6.). A penge, és a rajta levő borda láng alakú. A levélrész, azaz a penge görbült, egy helyen hiányos. H: 18,2 cm. Súly: 113,7 g.

Lándzsahegy (5. kép 1.). A penge, és a rajta levő borda láng alakú. H: 20,9 cm. Súly: 115,21 g.

Lándzsahegy (5. kép 2.). Pengéje lángszerűen hullámos ívű, bordája szintén. Levélrész mindkét oldalon korrodált, hiányos kissé, csúcsa felé is korrodált. H: 22,6 cm. Súly: 199,2 g.

Lándzsahegy (6. kép 4.). Hüvelye rövid, 7,4 cm-ig üreges. Pengéje széles. H: 20,1 cm. Súly: 189,2 g.

Lándzsahegy (4. kép 2.). Hüvelye rövid, levele hosszú. A levélindítás alatt fűrták ki a tokot. H: 19,8 cm. Súly: 166,93 g.

Lándzsahegy (6. kép 5.). A hüvely folytatásában három borda fut a levélcúcsig. A két szélső borda a levél alá ível. A levél széle hiányos, korrodált. H: 20 cm. Súly: 114,19 g.

Lándzsahegy (4. kép 3.). Széles levelén a hüvely hosszabbításában három borda látható. A két szélső a csúcsig fut, s alul a levél alá ível. A középső borda a penge közepéig ér. Mindhárom borda alulról 4,3 cm hosszan rovátkolt. H: 18,7 cm. Súly: 88,97 g.

Lándzsahegy (5. kép 4.). A széles babérlevél közepén három borda fut a csúcsig. A két szélső borda a levél alá ível. A hüvelyen az átfűrt lyuknál mindkét oldalt öntési vonal látszik. H: 11,8 cm. Súly: 51,79 g.

Karperec (6. kép 3.). Zárt karika. Külső felülete köríves, belső felén lapos. Nagyon halványan néhol rovátkolás látszik rajta, mint a 8. kép 2. mintája. Kopott, korrodált. Átm: 7,4 cm. Súly: 35,49 g.

Karperec (8. kép 2.). Zárt karika. Külső felülete köríves, az alsó csúcsba fut. Az első kiterített rajz szemlélteti a díszítést, a rovátkolások száma 6, 21, 7, 21, 25, 7, 23, hosszabb és rövidebb szakaszok váltakoznak. Átm: 7,3 cm. Súly: 41,5 g.

¹ *Hellebrandt M.*, ArchÉrt. 102. 1975. 292.; HOMÉvk. 13–14. 1975. 138.; *Kemenczei T.*, 1984. 131., 149.; *Mozsolics A.*, 1985. 149–150.

Karperec (6. kép 2.). Zárt karika. Kissé ovális átmetszetű, felül domború. Nyomokban valamilyen rovátkolás látszik rajta néhol. Kopott, korrodált. Átm: 7,8 x 7,5 cm. Súlya: 35,85 g.

Karperec (8. kép 1.). Zárt karika. Olyan, mint a 8. kép 2., a harmadik kiterített rajz tartozik hozzá. Hosszabbak a rovátkolt szakaszok, és nyújtottabbak a fekvő „X”-ek. Átm: 7,3 cm. Súlya: 39 g.

Karperec (6. kép 1.). Zárt karika. Kissé ovális átmetszetű, kívül ívelt, domború, belső része lapos. Nem látszik rajta díszítés. Átm: 7,2 cm. Súlya: 24,56 g.

Karperec (8. kép 12.). Végei elkeskenyednek, és majdnem összeérnek. Kör átmetszetű. Felülete folyamatosan rovátkolt, végéhez közel sima. Átm: 7,5 cm. Súlya: 64,7 g.

Karperec (8. kép 3.). Végei elkeskenyednek, és egymásra hajolnak. Díszítése a második kiterített rajz, függőleges vonalak és nyújtott félívek váltakoznak szabálytalanul, az ívektől kifelé sugaras rovátkolás tölti ki a mezőt. Átm: 7 x 7 cm. Súlya: 52,6 g.

Karperec (8. kép 15.). „C” átmetszetű, üreges. Végei nem érnek össze, és az egyik pecsétlős. Öntött. Felülete dús mintázatú, szimmetrikusan rendezett. Középen három vonalköteggel indul, a vonalkötegek szélén vízszintes vonalkázás zár, majd két-két ellentétesen elhelyezkedő, belül vonalazott ívek teszik változatossá, ezt újabb szegett vonalköteg követi, majd ellentétesen hajló egy-egy vonalköteg következik, s a mintát szegett vonalköteg zárja. Átm: 7,2 x 7,1 cm. Súlya: 88,22 g.

Kézfejtő spirális (7. kép 2.). Rombusz átmetszetű huzalból készült. Kilencszer tekert körívűből áll a spirális, az utolsó kettő laposra kalapált. Középre 11 nyúlványból álló csillagos díszítést fűztek, melynek közepe csúcsosan kiemelkedik, ezt a díszítést és rögzítő elemet a tárgy hátoldalán kétfelé elkalapálták, mint a kurtyáni kézfejtőnél láthattuk. A szélső spirális folyamatosan rovátkolt, a szár halszájkaszerűen, megszakításokkal díszített. A minta négyyszer ismétlődik, majd a szár kör átmetszetűvé alakul, karikába hajlik, vége elkalapált és bepödrött. H: 21,4 cm. Súlya 369 g.

Kézfejtő spirális (7. kép 1.). Rombusz átmetszetű huzalból kilencszer csavart a spirális. Mindenben megegyezik a 7. kép 2. darabbal. H: 22 cm. Súlya: 350,49 g.

Gyűrű (8. kép 14.). Vastag, tömör bronzból készült, hárommenetes, végei elkeskenyednek. Felülete függőlegesen rovátkolt. Átm: 3,2 cm. Súlya: 53,65 g.

Gyűrű (8. kép 13.). Vastag, tömör bronz. Mint a 8. kép 14., olyan. Átm: 3,3 cm. Súlya: 51,67 g.

Gyűrű (8. kép 4.). Vékony, kerek átmetszetű huzalból készült, végei elkeskenyednek. Hatmenetes. Átm: 2 cm. M: 1,2 cm. Súlya: 7,94 g.

Gyűrű (8. kép 5.). Vékony, kerek átmetszetű huzalból készült, végei elkeskenyednek. Hétmenetes. Átm: 1,8 cm. M: 1,4 cm. Súlya: 8,9 g.

Gyűrű (8. kép 6.). Kerek átmetszetű huzalból tekert, nyolcmenetes, végei elkeskenyednek. Átm: 2,3 cm. M: 1,7 cm. Súlya: 14,29 g.

Gyűrű (8. kép 7.). Kerek átmetszetű huzalból tekert, nyolcmenetes, végei elkeskenyednek. Átm: 2 cm. M: 1,6 cm. Súlya: 12,1 g.

Gyűrű (8. kép 8.). Kerek átmetszetű huzalból nyolc tekeréssel készült. Végei elkeskenyednek. Átm: 2,2 cm. M: 1,7 cm. Súlya: 13,19 g.

Gyűrű (8. kép 10.). Kerek átmetszetű huzalból nyolc tekeréssel készült. Végei elkeskenyednek. Átm: 2 cm. M: 1,7 cm. Súlya: 14,35 g.

Gyűrű (8. kép 9.). Kerek átmetszetű huzalból készült, hétmenetes. Végei elkeskenyednek. Átm: 2,2 cm. M: 1,6 cm. Súlya: 11,3 g.

Gyűrű (8. kép 11.). Nyolcmenetes. Kerek átmetszetű huzalból tekert. Hosszában kissé széthúzták. Átm: 2,2 cm. M: 2,1 cm. Súlya: 12,8 g.

Edényfűl (9. kép 5.). Fogórész kissé ívelt, rombusz átmetszetű. Vízszintesen helyezkedett el az edényen, lásd 10. kép 4. rekonstrukciót. H: 10, 5 cm.

Edényfűl (9. kép 6.) A forgórész rombusz átmetszetű. Két-két szegeccsel erősítették az edény falára, belül ellentéletesen alkalmazták. A szeget a másik oldalon elkalapálták. A fűl függőleges állású. Rekonstrukció a 10. kép 1. H: 9,2 cm.

Fülvédő töredék (4. kép 1.). Ívelő oldalú, csúcsba fut, jobb oldali fülvédő vége. Külső felén gömbfőjű szegek sorakoznak, sűrűn egymás mellett, ezek a másik oldalon elkalapáltak. A szegecslyukakat kívülről nyomták befelé, hátul durván látszik a kinyomott bronz. A fülvédő lemez közepén a tárgy alakjának megfelelő domborítás látszik, ezzel növelték a fülvédő ellenállását. Legnagyobb szélessége: 7,9 cm.

Bronzhuzalok (13. kép). Háromszög átmetszetű huzalból tekert, rugalmas. Átlagos átmérő 1 cm. A 27 darab töredék hossza három méter.

Bogrács (9. kép 7., 11. kép, 14. kép). Füle a peremre hajlik, ennek megfelelő méretű, kör átmetszetű. A fültartó ívelt, és három szegecs rögzíti, melynél a bográcsra belül ellentételezett alkalmaztak. Alja hiányos, és szegecslyuk vonala látszik. Valószínű, hozzá tartozik egy kör alakú lemez, melyen körben szintén szegecslyukak vannak, átmérője 7,8 cm, ez az alja, ez is hiányos. Két kis alátételemez még megvan. Peremátm.: 20,7 cm. Valószínű M: 9,5 cm.

Bronzedény töredéke (9. kép 9.). Pereme kihajlik, nyaka rövid, és a nyak kezdeténél és végénél, azaz a has indításánál jobbról balra irányuló ferde rovátkolások díszítik. A has szélesebb a szájnnyílásnál, és három sorban félgömb alakú trébelések követik egymást. Rekonstrukciós rajza a 10. kép 1.2. Hozzá tartozik a 9. kép 6. fül, és a 9. kép 3. alj. Peremátm.: 26,2 cm.

Bronzedény töredéke (9. kép 8.). Pereme kifelé tart, nyaka rövid. Hasa szélesebb a szájnnyílásnál, és félgömb alakú trébeléssor részlete látszik. Rekonstrukció a 10. kép 3.4 Hozzá tartozik a 9. kép 5 fül, alja a 9. kép 1. Valószínű peremátm.: 24 cm.

Spirálcsőingő (9. kép 2a.). Szemüvegspirális, hosszú szárral. Kerek átmetszetű drótból tekert. Két darabra tört. H: 4 cm.

Spirálcsőingő (9. kép 2c.). Olyan, mint a 9. kép 2a., de ennél az egyik spirális közepe hiányzik. Hat lánc lóg le róla. A lánc kerek átmetszetű szemekből áll. H: 3,3 cm. A láncok hossza: 6,5 cm, 27,2 cm, 4 cm, 5,5 cm, 3 cm, 24 cm.

Bronzkarika (9. kép 2d.). Kerek átmetszetű huzalból tekert. Kilenc lánc lóg le róla, az egyik lánc kétfelé ágazik, s itt összehajtott lemez fogja össze a szemeket. A karika átmérője 2,1 x 1,9 cm. A láncok hossza: 7,5 cm, 39,2 cm, 20,6 cm, 2,7 cm, 38,6 cm, 22,5 cm, 11,2 cm, 14 cm, 19,6 cm, ágai: 20 cm, 4,8 cm.

Karika (9. kép 2b.). Lapos lemezből hajlított, végei elkeskenyednek, nem érnek össze. Átm: 1 cm.

Láncdarabok. Kerek átmetszetű drótból készült, 4 mm külső átmérőű karikákból áll. 50 darab, hosszuk 1,4 és 60,5 cm között változik.

Bronzlemez (9. kép 1.). A 9. kép 8. bronzedény alja. 7 cm átmérőjű omphalos van, ezután 3 cm sima rész fut körbe, majd négy trébelt borda látható. Itt már töredékes a tárgy. Átm: 18,4 cm.

Bronzlemez (9. kép 3.) Négy töredékből áll. Olyan, mint a 9. kép 1., nagyobb lehetett, viszont kevesebb maradt meg. Omphalos átm.: 8 cm. Meglevő átm.: 15 cm. 9. kép 9. bronzedény alja lehetett.

Domború lemez (9. kép 4.). Átm.: 5 cm.

A mezőnyáradí bronzlelet *védőfegyvereinek* maradványai a sisakfül töredéke és a kézfejtő spirálisok.

A lelet unikális darabja a *sisakfül töredéke* (4. kép 1.). Bronzsisak viselésére Közép-Európában a legkorábbi adat a kelet-alpi területről ismert.² A sisak műkénéi háterére is felfigyelt a kutatás.³ A legkorábbinak tartható sisak a Mükéné melletti Dendraban került elő,⁴ s Kr. e. 1400 körülre datálható. A sisak bőrből készült, s külső felületét vad-disznóagyar lapocskákkal borították. Már ennek a sisaknak is volt fülvédője,⁵ hasonlóan más korai sisakokhoz,⁶ így például a jalysosi és főleg a tiryinsi sisakfül említésre méltó,

² Müller-Karpe, H. 1962. 271.

³ Merhart, G. v. 1956–57. 114.

⁴ Mozsolics A., 1955. 52.

⁵ Warry, J. 1995. 12.

⁶ Borckhardt, J. 1972. 37. t. 1.

hiszen a mezőnyárádihoz hasonlóan csúcsba futó a végük.⁷ Weissig⁸ leletében van még hasonló, sőt kevés perforáció is látszik a szélén. Több lukasztás készült a wöllersdorfi sisakfűl szélein.⁹ Mint láthatjuk, a mezőnyárádi sisakfűl szélei mentén sűrűn helyezkednek el a szegecses. Feltételezhetjük, hogy a fűlvédő belső felületét szerves anyaggal, így filccel vagy bőrrel bélelték, s ezt rögzítette a szegeccsor. A szegek elkalapálása szerint ez a bélésanyag 1,5 mm vastag lehetett. Valószínű, hogy a sisakot magát is bélelték, hiszen a sisakok szélén látható luksor ezt a bélést is rögzíthette, amellet, hogy kívülről díszek feltételét is szolgálhatta, valamint kétoldalt a fűlvédő rögzítését. Több sisaknál megfigyelhetjük, hogy két-két,¹⁰ vagy három-három¹¹ perforáció utal a sisakfűl függesztésére. Hozzánk közelebbi területen, így Pass Lueg¹² sisakleleténél két-két rögzítőhely emlékeztet a fűl használatára. Három-három helyen rögzítették a Pfaffen (Dél-tiroli) depo alapján a sisakra a fűlvédőt azon a rekonstrukción, mellyel a régebbi hallstattkor keletalpi fegyverzetét mutatja be a szerző.¹³ Sisakviseletre, és általában a fegyverzetre a szitulaművészet¹⁴ és a kispasztikai leletek utalnak.¹⁵ Hazánkban a székesfehérvári két bronz szobrocška példázza¹⁶ a lovas harcost, de további analógiák ismertek a korból.¹⁷ Gyalogsági sisaknál nem volt szükséges a fűlvédő, de a lovasságinál létkérdés,¹⁸ az alulról jövő kardcsapást, szúrást fogta fel. Általában hosszan lelőgtak a fűlvédők, így a nyaki ütőeret is védhette. Két perforáció látható az endrődi gombos sisakon¹⁹ és a szikszói félgömb alakú sisakon,²⁰ melyek kétoldali elhelyezkedése szintén lehetővé tette a fűlvédő alkalmazását. Laza megoldással, dróttal rögzítették, alkalommal ezt fel is húzták elől a sisakra.²¹ Egyre több sisakot és sisakfület ismer a kutatás Kelet-Európában, így összevetve²² Mozsolics, Hencken és Schauer elterjedési térképeit láthatjuk, hogy a Fekete-tengertől, a Techirghiol tó melletti hasonló nevű településtől haladunk a Duna folyásirányával ellentétesen, a folyó mellett nyugatra az Oltig, majd az Olt völgyében északra, a Déli-Kárpátokon át jutunk a Küküllői dombságra, ahol Uioara de Sus, Gusterița,²³ Șoarș, Cincu, Șpálnaca lelőhelyeket találjuk, innen a Körös mentén jutunk Endrődre. A Küküllői dombságról északra Sfg, Pisçolt felé a Szamos mellett vezet az út nyugatra, Hajdúböszörmény irányába, majd északnyugatra Mezőnyárad, Mezőkövesd, északra Szikszó, Keresztéte, Lučky, Žaškov, Spišská Belá lelőhelyeket érintve az Odera mentén a Balti-tengerig jutunk, s itt már a Borostyán úttal megegyezik az út. Ez az útvonal lényegében azonos a késő vaskor kelta időszakában a maszkos gyöngyök elterjedésének útvonalával.²⁴ Ezen a kereskedelmi úton az őskor különböző időszakaiban mást-mást

7 Hencken, H. 1971. 8–9 ábra

8 Hencken, H. 1971. 147. ábra

9 Hencken, H. 1971. 146. ábra

10 Hencken, H. 1971. 59. ábra. Például Tarquinia környéki sisakok.

11 Hencken, H. 1971. például 35. ábra, párizsi sisak

12 Ausztria. Merhart, G. v. 1969. 50. t. 1.; Hencken, H. 1971. 31. ábra

13 Gleirscher, P. 1993. 4. kép.; Kovács T., 1977. 26. kép

14 Eibner, A. 1980. 2. ábra. Situla Certosa, lovasok, gyalogosok. 5. ábra. Situla Providence, gyalogosok, Situla Arnoaldi, gyalogosok, lovasok.

15 Hencken, H. 1971. 90. ábra a strettwegi kultikus kocsis sisakos, pajzsos lovasai.

16 Mozsolics A., 1955. 50, 52. 11. ábra

17 Egg, M. 1986. 53. 190–192. ábra

18 Warry, J. 1995. 168.

19 Patay P., 1969. LI. t. 1.

20 Mozsolics A., 1955. 5. kép. 1.

21 Egg, M. 1986. 192. ábra

22 Mozsolics A., 1985. 49, 284 tábla; Hencken, H. 1971. 1. ábra; Schauer, P. 1988. 8. ábra

23 Petrescu-Dimbovița, M. 1977. 252. t. 5., 155. t. 14. 15.

24 Hellebrandt M., 1999. 98. ábra

szállítottak, legfőképpen nyersanyagot, sót, aranyat, rezet, ónt, borostyánt, fajanszot.²⁵ Természetesen szabad útja volt a kultúra késztermékeinek, ezek cseréjének, és a népek vándorlásának is. Ez az útvonal a rézkorban már járt lehetett, példa erre az ózd-centeri urnák trójai párhuzama.²⁶

Az előzményeket tekintve úgy látjuk, hogy a sisak használata az Égeikumból terjedt el Kelet-Európában. Valószínű, hogy ugyanakkor az Adria felé, Itáliába is eljutott ismerete. Kemenczei Tibor feltételezte, hogy az urnamezős kultúra idején más használati tárgyakkal együtt nyugatról terjedt el a sisak használata Erdélyben, és az egész Kárpát-medencében a Ha A 1 időszakban.²⁷ A nyugatról való terjedést tartotta valószínűnek Hencken²⁸ is, bár ő éles határvonallal választotta el a nyugati zónát a keletitől, mégpedig a sisakok előkerülési körülményei, vagyis elrejtésük módja alapján.²⁹ A nyugati területeken általában mocsarokból, folyókból kerülnek elő a sisakok, tehát votív, áldozati tárgyak voltak. A keleti területeken viszont általában kincsleletekben találjuk, két kivétel van, a nagytétényt a Dunában, az endrődít a Körös medrében találták.³⁰ Vidékünkön kardokat találtak egykori mocsárban.³¹

Kemenczei Tibor a szikszói, keresztéi, mezőkövesdi sisakokat, valamint a mezőnyarádi fülvédőtöredéket a Kyjatice kultúrába sorolta. Tény, hogy Mezőnyárad a Kyjatice kultúra területén van, s a kézfejtő spirális pár és az üreges karperec ebbe a kultúrába datálja a leletet,³² Kemenczei mégis feltételezte, hogy a sisakfűl a Gáva kultúra népének, az ő bronziparuknak terméke.³³

Mozsolics Amália térképre vitte a védőfegyverek lelőhelyeit,³⁴ s láthatjuk, hogy a dunántúli sisaklelőhelyek: Szőny (sisakfűl?), Nagytétény, Keszőhidegkút, Palotabozsok, Bonyhád, Nadap és az észak-magyarországiak azonos lelethorizontban, a kurdiban található.³⁵ A Ha A 1 idejére tette Közép-Európában a fülvédős sisakot Schauer is.³⁶

Feltételezhetjük, hogy sokkal több sisakra utaló nyom van a leletekben, így a sisakforgók³⁷ és azok a csont- vagy fémmerítők jöhetnek számításba, melyeket bőr sisakokon alkalmaztak.³⁸ Sisakokat a mai Szlovákia területén a Ha A közepétől használhatta a Gáva kultúra népe.³⁹

Kézfejtő spirálisok (7. kép 1–2.) A tárgy a védőfegyverzet része, a kéz és ereinek védelmére alakult ki. Eredetének a rövid szárú példányokat tekinthetjük, azokat, amelyeket a koszeri horizontból ismerünk,⁴⁰ de már a hajdúsámsoni bronz depohorizontban is feltűntek.⁴¹ Később a spiráltekercs nagyobb lett, középen szeg fogja össze, mely általában domború fejű, fonákján elkalapált. Száruk az idők folyamán

25 Kovács T., 1977. 20. kép

26 Kalicz N., 1963.; Kalicz N., 1980. 65, 68.; Ecsedy I., 1982. 93–95.; Koós J., 1994. 205.; Whitehouse, D. és R. 1975. 156.

27 Kemenczei T., 1984. 51.

28 Hencken, H. 1971. 10.

29 Hencken, H. 1971. 7. és 1. ábra

30 Mozsolics A., 1955. 38.

31 Hellebrandt M., 1985. 27.

32 Kemenczei T., 1984. 26.

33 Kemenczei T., 1984. 50., 51.

34 Mozsolics A., 1985. 284. t.

35 Mozsolics A., 1985. 280. t.

36 Schauer, P. 1988. 193.

37 Hellebrandt M., 1996a. 9. ábra 6.; 1996b. 11. kép 6.

38 Mozsolics A., 1955. 52.

39 Novotná, M. 1970. 64.

40 Furmánek, V. 1977. 275.

41 Mozsolics A., 1967. 74–75.

hosszabb lett, rombusz átmetszetű, és vonalkötegekkel díszített. Ez a változat jellemző a pilinyi kultúra bronziparára, és salgótarjáni típusba sorolható.⁴² A késő bronzkorban Észak-Magyarország és Kelet-Szlovákia területén elterjedt,⁴³ itt sűrűsödnek a lelőhelyek.⁴⁴ A Kyjatice kultúrára is jellemző használata.⁴⁵ Csillagos, vagy tarajos közepű ritka, Švedlár lelőhelyről tudunk hasonlóról.⁴⁶ Csillagos közepű karimás falerát találtak nyugaton.⁴⁷

Támadófégyver a mezőnyárádi leletben a 9 darab *lándzsahegy*. Súlyuk 51,79–199,2 g között váltakozik. Típusuk szerint háromfélék.

Az *1. típusba* soroltuk azokat a lándzsahegyeket, melyeknek pengéje lángszerű, ezek az 5. kép 1–3., 6. kép 6. darabok. Ez a típus Közép-Európában a Reinecke B D és Ha A periódusban terjedt el.⁴⁸ Magyarország keleti területén megtaláljuk az ópályi típusú bronzleletekben, így például a demecseriben,⁴⁹ és a rimaszombati (Rimavská Sobota) típusú bronzleletekben, mint a pétervásárai⁵⁰ és a felsőszolcai⁵¹ leletben. Több darab képviseli a típust az I.⁵² és IV. bükkaranyosi depóban.⁵³

A *2. típusba* soroltuk azokat a lándzsahegyeket, melyeknek *babérlevél alakú* pengéjük van,⁵⁴ s *hármass középű bordája* közül a két szélső a levél alá ível. Leletünkben a 4. kép 3., 5. kép 4., 6. kép 5. tartozik ide. Ilyen öntőmintát találtak Aszódon, homokkőből készült.⁵⁵ Ezt a közepen bordázott babérlevél alakú lándzsaformát ugyancsak megtaláljuk az ópályi típusú leletekben, így Demecseren,⁵⁶ Abaujkéren,⁵⁷ valamint a rimaszombati típusú felsőszolcai leletben.⁵⁸ Van belőle a IV. bükkaranyosi leletben is,⁵⁹ a pilinyi kultúra idejéből. A pilinyi kultúrában készítették először ezeket a lándzsahegyeket, majd a Ha A időtől fogva fokozatosan felhagytak gyártásukkal,⁶⁰ és a *babérlevél alakú, rövid nyéllyükű* lándzsaformát kezdték készíteni, ami már megfelel a mezőnyárádi *3. típusnak*. Ezek: 4. kép 2., 6. kép 4. Részben analógiája Zemplén (Zemplén)⁶¹ és Kér⁶² leletében van. Hasonlóan rövid köpűjű lándzsahegy Hampelnél egy valószínű magyarországi példány,⁶³ a máramaroszigeti református lyceum gyűjteményében levő,⁶⁴ majd Szentgáloskér (lásd Kér),⁶⁵ Bonyhád vidéke,⁶⁶ Öreglak,⁶⁷ Márok,⁶⁸ Tab⁶⁹ és Lovasberény⁷⁰

42 Kemenczei T., 1969. 36.

43 Furnánek, V. 1977. 277.; Koós J., 1993. 11.; Hellebrandt M., 1996a. 10–11. 17. ábra

44 Hansen, S. 1994. 177. ábra

45 Kemenczei T., 1984. 26.

46 Furnánek, V. 1977. 365. XXX. t.

47 Gleirscher, P. 1993. 12. kép 3. Hesselberg (Bajorország). 2. Este, Canedo, 302. sír. Prov. Padua. Ez a darab hatágú.

48 Jacob-Friesen, G. 1969. 220.; Brunn, W. A. 1968. 289.

49 Kemenczei T., 1984. LXa. 12.

50 Kemenczei T., 1984. LI. 6.

51 Kemenczei T., 1965. XIII. 17.

52 Hampel J., 1896. CCXVII. 28, 30, 32.

53 Mozsolics A., 1985. 1. t. 13–15.

54 Leletünkben a 4. kép 3., 5. kép 4., 6. kép 5. tartozik ide.

55 Hampel J., 1886. V. t. 3.

56 Kemenczei T., 1984. LXa. 10–11.

57 Kemenczei T., 1984. 112.

58 Kemenczei T., 1965. XIII. t. 14. 15.

59 Kemenczei T., 1984. XXVIII. 14.

60 Kemenczei T., 1974. 58.; Brunn, W. A. 1968. 136.

61 Gašaj, D. 1982. 4. kép 5.

62 Mozsolics A., 1972. 5. ábra 11.

63 Hampel J., 1892. CLXXXI. t. 6.

64 Hampel J., 1886. XXVII. 4.

65 Hampel J., 1886. CXIX. t. 18.; Mozsolics A., 1985. 113. t. 12.

lelőhelyű darabok. Hasonlóan rövid köpűjű lándzsahegy van a IV. gyöngyössolymoskishegyi leletben, mely a Kyjatice kultúra hagyatéka.⁷¹ Ugyancsak rövid köpűjű lándzsahegy volt a gyöngyössolymosi I. leletben, melynél középen három borda is van.⁷² Keresztéte,⁷³ Borsodbóta,⁷⁴ Püspökhatvan,⁷⁵ Nádudvar,⁷⁶ Nógrádmargit⁷⁷ és Mezőkövesd⁷⁸ leleteiben van analógia, s a felsorolás a teljesség igénye nélkül szemlélteti, hogy a Mozsolics szerinti Kurd horizontban általánosan elterjedt,⁷⁹ és használatban volt a Gyermely horizontban is. A II. velemszentvidi leletben is van hasonló, az urnamezős kultúra hagyatéka.⁸⁰ Hasonló rövid köpűjű darabokat találtak Romániában, így Dridu,⁸¹ Cozla,⁸² Sicheřita III. leletben,⁸³ Uioara de Sus⁸⁴ bronzleletben, Lengyelországban Dechsel⁸⁵ leletében például. Mindhárom lándzsahegyünk a régebbi urnamezős kultúra jellegzetes darabja.⁸⁶ A rövid tokkal rendelkezők előkerülnek a fiatalabb urnamezős időszakban kincsleletekben.⁸⁷

Ékszerek

Karperecek

A mezőnyarádi lelet dekoratív viseleti tárgy a díszített, üreges, „C” átmetszetű karperec (8. kép 15.). Ez a típus a pilinyi kultúrából ismert, a kor raktárleleteiben előfordul.⁸⁸ Vidékünkön Tibolddaróc,⁸⁹ Bánfalva,⁹⁰ Tállya,⁹¹ Kisgyőr⁹² és Megyaszó⁹³ reprezentálja a típust. Az üreges karperec a Kyjatice kultúra jellegzetes darabja.⁹⁴

Öt darab *zárt*, domború külső felületű karperec van leletünkben (12. kép). A 6. kép 1. karperec sima, a 6. kép 2–3. felületén nyomokban észrevehető díszítés. Három darab díszített felületű zárt karperecünk van (8. kép 1–3.). Az 1–2. mintája megegyezik, ha kivitele más is, azaz függőleges vonalak és fekvő, nyújtott „X”-ek sora borítja külsejüket. A 8. kép 3. végei egymásra hajlanak. Az „X” motívum gyakori díszítőelem a karperece-

66 Hampel J., 1892. CLI. 16. 19. 20.

67 Mozsolics A., 1985. 83. t. 16–17.

68 Mozsolics A., 1985. 91. t. 37.

69 Mozsolics A., 1985. 117. t. 9. 10.

70 Mozsolics A., 1985. 246. t. 8. 11–12.

71 Kemenczei T., 1978–79. IV. t. 26. 28.

72 Mozsolics A., 1985. 144. t. 18. 22.

73 Mozsolics A., 1985. 150. t. 2–6.

74 Kemenczei T., 1984. CXV. c. 3.

75 Mozsolics A., 1985. 140. t. 8.

76 Máthé M., 1972. 2. kép 25.

77 Kemenczei T., 1984. CXVII. d. 4.

78 Kemenczei T., 1984. CXXII. 14–15.

79 Mozsolics A., 1985. 280. t.

80 Kemenczei T., 1996. 6. ábra 1–2. 458.

81 Soroceanu, T. 1995. XIV. t. 5.

82 Soroceanu, T. 1995. 2. kép 5. 6.

83 Soroceanu, T. 1995. 2. kép 13.

84 Petrescu-Dimbovița, M. 1978. 197. t. 996. 100., Gusterita: Petrescu-Dimbovița, M. 1978. 259. t. A. 5.

85 Deszcno, Woj. Gorzów Wielkopolski. Scwenzer, S. 1997. 124.

86 Hansen, S. 1994. 59–82. 33. ábra

87 Hansen, S. 1994. 62.

88 Kemenczei T., 1984. 23–24.

89 Kemenczei T., 1984. 12. kép

90 Kemenczei T., 1968. 21. 3. kép, XI. t. 7.

91 Hellebrandt M., 1994. 59. 5. kép

92 Kemenczei T., 1965. VII. t. 4. 6.

93 Koós J., 1993. 2. t. 2.

94 Kemenczei T., 1984. 26.

ken, példa a nagyhalászi, a balsai, a tállyai karperec.⁹⁵ Előfordul, hogy ferde vonalkázás adja az „X”-et. Az erdélyi karperecek között is nagyon sok variációja létezik.⁹⁶ Gyűrűknél,⁹⁷ övlemezen⁹⁸ és sarlón⁹⁹ is alkalmazták. Bónis Éva szerint az „X” jelnek varázserőt tulajdonítottak.¹⁰⁰

Sűrűn, folyamatosan rovátkolt a 8. kép 12. karperec, csak elkeskenyedő végei felé sima. Hasonló egy rohodi darab,¹⁰¹ valamint egy aggteleki, bükkaranyosi, szakácsi¹⁰² például. A karperecek készítését a pilinyi kultúra bronzművességére vezethetjük vissza, akkor már készítettek díszítetlen és vonalmintákkal díszített karpereceket.¹⁰³ A Felső-Tisza-vidéken, a mai Szlovákia területén és Erdélyben gyakoriak a késő bronzkor második felében és a korai vaskor elején a félkör vagy kör átmetszetű vonalkázott karperecek.¹⁰⁴

Gyűrűk

A mezőnyárádi lelet nyolc darab huzalgyűrűt tartalmaz (8. kép 4–11.). Általában hat-tíz menetesek, végeik elkeskenyednek. Nem korhatározóak, a koszideri fémműveségtől kezdve készítették¹⁰⁵ és viselték.¹⁰⁶

A mezőnyárádi leletben két vastag gyűrű van (8. kép 13–14.). A vastag, többmenetes gyűrűk általában párosával fordulnak elő a zárt leletekben, mint a nagyrozvágyiban¹⁰⁷ és a kurityániban,¹⁰⁸ a pilinyi kultúra leletei között is megtalálható, valamint a Gáva és a Kyjatice kultúra leletanyagában.

Bronzhuzalok (13. kép) is vannak leletünkben. A töredékek hossza három méter. Hasonlókat találtunk Nyékládházán,¹⁰⁹ s a pörtétei késő bronzkori kincsben.¹¹⁰ Későbbi analógiája Donja Dolináról ismert.¹¹¹ Nyaklánc, vagy öv részei lehetnek.¹¹²

Dekoratív ékszerek lehetnek a *spirálcsőngők*, a rájuk fűzött *láncokkal* (9. kép 2.). A szemüveg alakú spirálcsőngő hosszabb-rövidebb szárral a bronzkor elejétől a kora vaskorig kedvelt ékszer volt.¹¹³ Hasonló a tállyai leletben, valamint Szécsény-Bencurfalva bronzai között¹¹⁴ van például. Széles körben elterjedt, Romániában például Dridu bronzleletében,¹¹⁵ Szlovákiában Trenčianske Bohuslavice¹¹⁶ bronzai között megtalálható. A mezőnyárádi spirálcsőngőkre és összetekert drótra fűzött apró, finom szemű bronzlánc analógiáit megfigyelhetjük Borsodgeszt, Tállya bronzleleteiben,¹¹⁷ valamint Felsődobsza

95 Kemenczei T., 1984. CLXXIV. 1., CLXVI. 22., 29. kép 2.

96 Petrescu-Dîmbovița, M. 1978. Băleni: 53. t. 92–102., Arcuş: 19. t. C3. példaul

97 Hellebrandt M., 1980. III. t. 9.

98 Kemenczei T., 1984. CLXVI. 27.

99 Máthé M., 1972. 3. ábra 22.

100 Bónis É., 1969. 139.

101 Kemenczei T., 1984. LXIVa. 4. 7.

102 Kemenczei T., 1984. C. 4., CXXI. 14b., Le. 7.

103 Kemenczei T., 1984. 24.

104 Kemenczei T., 1968. 28.

105 Kovács T., 1966. 3. kép 5–6. és 197.

106 Hellebrandt M., 1980. 82. 85.

107 Hellebrandt M., 1972. 4. kép 3–4.

108 Hellebrandt M., 1996a. 185. 4. kép 3–4.

109 1998. évi ásatás, sírlelet.

110 Müller, R., 1972. 9/12.

111 Hunyady I., 1942. 1944. 41. kép A.

112 C. Neugebauer-Maresch,–J. W. Neugebauer, 1988. 16–36.

113 Kemenczei T., 1968. 27., XI. t. 8.

114 Kemenczei T., 1984. CLXXXVIII. t. 23., LIV. t. 12–16.

115 Enachiuch, V. 1995. 14. kép 6.

116 Furnánek, V. 1980. 3. t. 56–57.

117 Kemenczei T., 1984. XLV. t. 25., CLXXXVIII. 22.

és Kisgyőr anyagában.¹¹⁸ A mezőnyárádi bronz lánc darabjainak hossza összesen 667,2 cm. Viseletüket a vaskor láncos fibuláihoz hasonlóan képzelhetjük el.

Bronzedények

A mezőnyárádi bronzlelet két töredékes bronzedényt, két csészét tartalmaz (9. kép 1., 5., 8., 10. kép 4. és 9. kép 3., 6., 9., 10. kép 2.). Mindkettő pereme kifelé tart, nyaka rövid, hasának átmérője szélesebb a szájnýilásnál. Aljuk omphalosos, majd sima és ennek a résznek a szélén körbe többsoros trébelés látható. Patay Pál véleménye szerint két-fülűek lehettek, annak ellenére, hogy csak egy-egy fül maradt meg.¹¹⁹ Az edények Blatnicai típusúak.¹²⁰ Hasonló formájúak Komárom (Újszöny) és Tamási bronzleletében találhatóak,¹²¹ és a vissi leletben,¹²² valamint egy nadapi edény¹²³ az analógiája. Mozsolics Amália szerint tipológiailag az edények nem határozhatók meg pontosan.¹²⁴

A *bogrács* (9. kép 7., 11. kép, 14. kép) egyfűlű. A korai vaskor jellegzetes terméke volt a Tisza vidékének és Erdély bronziparának.¹²⁵ A bronzedények tipológiai beosztásához alapvető G.v. Merhart munkája.¹²⁶ Ezt figyelembe véve sorolta Patay Pál a mezőnyárádi bográcsot¹²⁷ az A₂ variációhoz. Formára hasonlít „Piliny” vagy „Santovka” (Magyarád, Szlovákia)¹²⁸ bográcsához, a fűltartó szegecslési technikája is emlékeztet a mi darabunkra, bár ott két szegecs rögzíti a fűltartót. A mezőnyárádi bográcsot a kísérőleletek és az analógiák alapján Patay Pál a Ha A 1 periódusra datálta.¹²⁹ Mozsolics Amália az egész leletet Kurd B Vb horizontba¹³⁰ sorolta. Kemenczei Tibor a Kyjatice kultúra népének hagyatékát látja benne.¹³¹

Telepanyag

A lelőhelyen az építkezéskor lehetőségünk volt négy helyen, A–D pontokon szondázni az alapárkot (2. kép). Az *A. lelőhelyen* 40 cm mélységben bukkantak a bronzokra. Itt találtunk egy ép, nagyméretű, domború aljú, homorú tetejű örlőkövet, és két durva házikerámiát, valamint paticsot. Az alapan kis rábontást végezhetünk, ez az *A–B. lelőhely*. 62 illetve 95 cm mélységig mentünk le. Itt is házikerámia, és orsókarika töredéke került elő. A *C lelőhelyen* 135 cm-ig mentünk le az alapan, kissé a leendő épület belsejében. Itt fényezett felületű kerámiaanyag volt a jellemző, de másodlagosan átégett töredékek is voltak. Utólag a találó hozta be a *D lelőhelyen* előkerült darabokat, melyek között orsógomb és durva kerámiaanyag volt, közöttük másodlagosan kiégett is. Ltsz. 74.38.1–36. 1975-ben szórványként hozott a telkéről leleteket Hajnal István a múzeumba, cserepeket és vasakat is, ez utóbbit csontváz mellett találta. Ltsz. 76.2.1–20.

A kerámiaanyag analógiáit megtaláljuk a Kyjatice kultúra lelőhelyein, így példa Szajla,¹³² Igrici,¹³³ Aggtelek.¹³⁴ Kihajló permű töredéket Bükkszentlászlón,¹³⁵ központi

118 Kemenczei T., 1965. XVI. t. 1., XV. t. 12., VIII. t. 5.

119 Patay P., 1990. 52., 75–76. rajz

120 Gallus S.–Horváth T., 1939. V. t. 4.

121 Mozsolics A., 1985. 48.; Patay P., 1990. 74. 77.

122 Kemenczei T., 1984. LXVII. 5.

123 Petres É., 1990. 88–89. 181–183. ábra

124 Mozsolics A., 1985. 149–150. 285. t.

125 Kemenczei T., 1981. 29–30.

126 Merhart, G.v. 1952. 3–5.

127 Patay P., 1990. 19., 2. t. 4.

128 Patay P., 1990. 19., 2. t. 5.

129 Patay P., 1990. 53–54. 79. A. tábla elterjedési térkép

130 Mozsolics A., 1985. 149–150.

131 Kemenczei T., 1984. 40–42.; Patay P., 1990. 20–21.

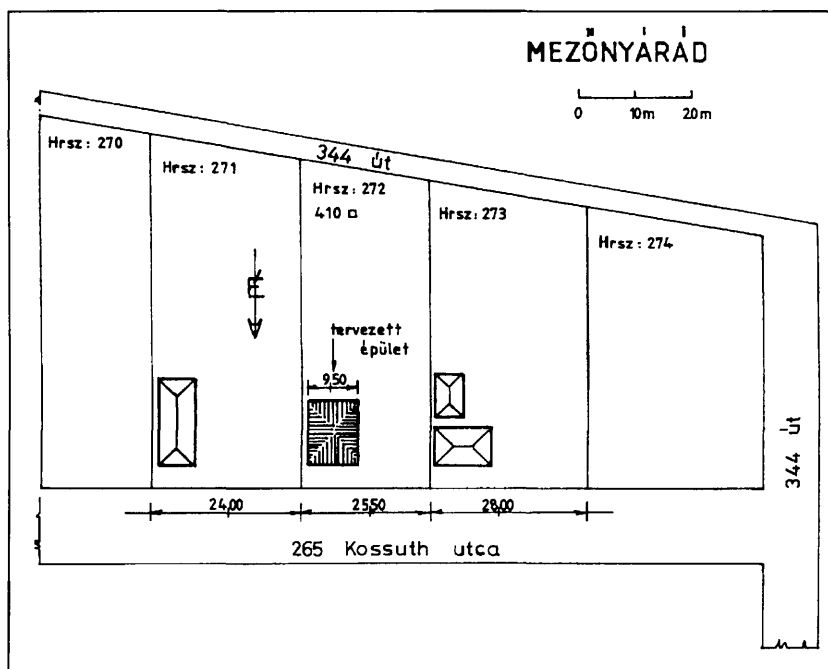
132 Kemenczei T., 1984. LXXIX. 21., LXXX. 18.

133 Hellebrandt M., 1990. 3. kép 1.

pont körüli pontozást¹³⁶ Aggtelek és Szajla¹³⁷ anyagában láthatunk. Hasonló orsógomb Bükkszentlászlórol ismert,¹³⁸ orsókarika¹³⁹ szintén. Széles szalagfüllel ellátott nagyméretű edény töredékét találták még Miskolc-Szeleta barlang¹⁴⁰ és Bükkszentlászló-Nagysánc¹⁴¹ leletei között. Házikerámiára Bükkaranyos¹⁴² és Bükkszentlászló¹⁴³ anyagában találunk párhuzamot.

Mezőnyárádról a HOM régi anyagában van¹⁴⁴ kannelurázott urnatöredék, turbánte-keres díszű táltöredék, melyek szintén a Kyjatice kultúra emlékei.

A mezőnyárádi bronzleletet a Ha A 1 időszakra tehetjük, azaz a Kyjatice kultúra emberei rejtették el¹⁴⁵ a település hulladéklerakó helyén, ugyanúgy, mint a IV. bükkaranyosi bronzkincset a pilinyiek, még a mélység is hasonló.¹⁴⁶ Leletünk egy ember, illetve egy család védő- és támadófegyverzete, ékszerei és bronzedényei mintegy három kilogramm súlyban, nem jelentett nagy terhet, de elvitelére már nem volt lehetőség. Minden valószínűség szerint sürgősen kellett elásni helyben, a településen.

1. kép. Mezőnyárad, Kossuth utca 49.

134 Kemenczei T., 1984. CIV. 4.

135 Matuz E., 1994. XIII. t. 5.

136 Kemenczei T., 1984. CII. 2. 9.

137 Kemenczei T., 1984. LXXIX. t. 2. 10.

138 Matuz E., 1994. V. t. 5.

139 Matuz E., 1994. VIII. t. 12.

140 Kemenczei T., 1984. CIX. 8.

141 Matuz E., 1994. XI. t. 6.

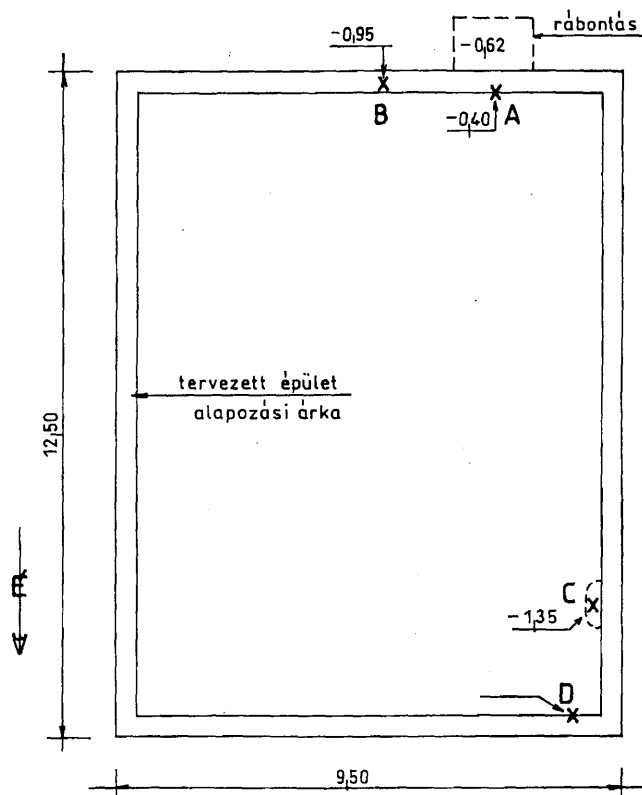
142 HOM Ltsz. 62.54.1-5.; Kemenczei T., 1984. 131. 34. lelőhely

143 Kemenczei T., 1984. XX-XXI.

144 Matuz E., 1994. pl. IV. IX. t.

145 Kemenczei T., 1984. 149. 20. lelőhely

146 Kemenczei T., 1974. 49.

2. kép. A–D lelőhelyek az alaprajzon

3. kép. jelmagyarázata

Rézkor. Ember alakú urnák. Térképjele: *

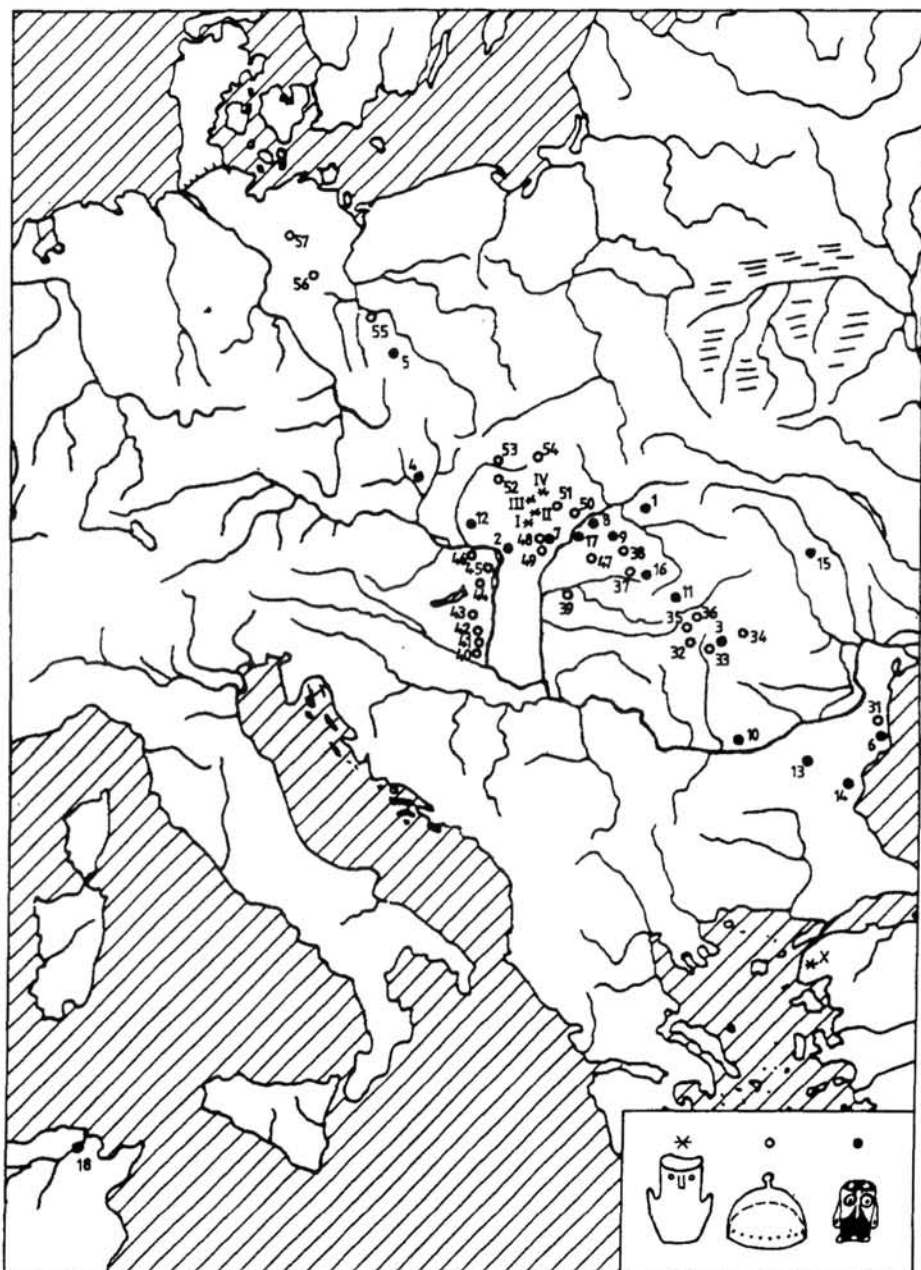
Lelőhelyek: I. Ózd-Center, II. Méhi (Vcelince), III. Gemer (Sajógömör), IV. Szentsimon. X. Trója

Késő bronzkor–kora vaskor. Sisakok. Térképjele: O

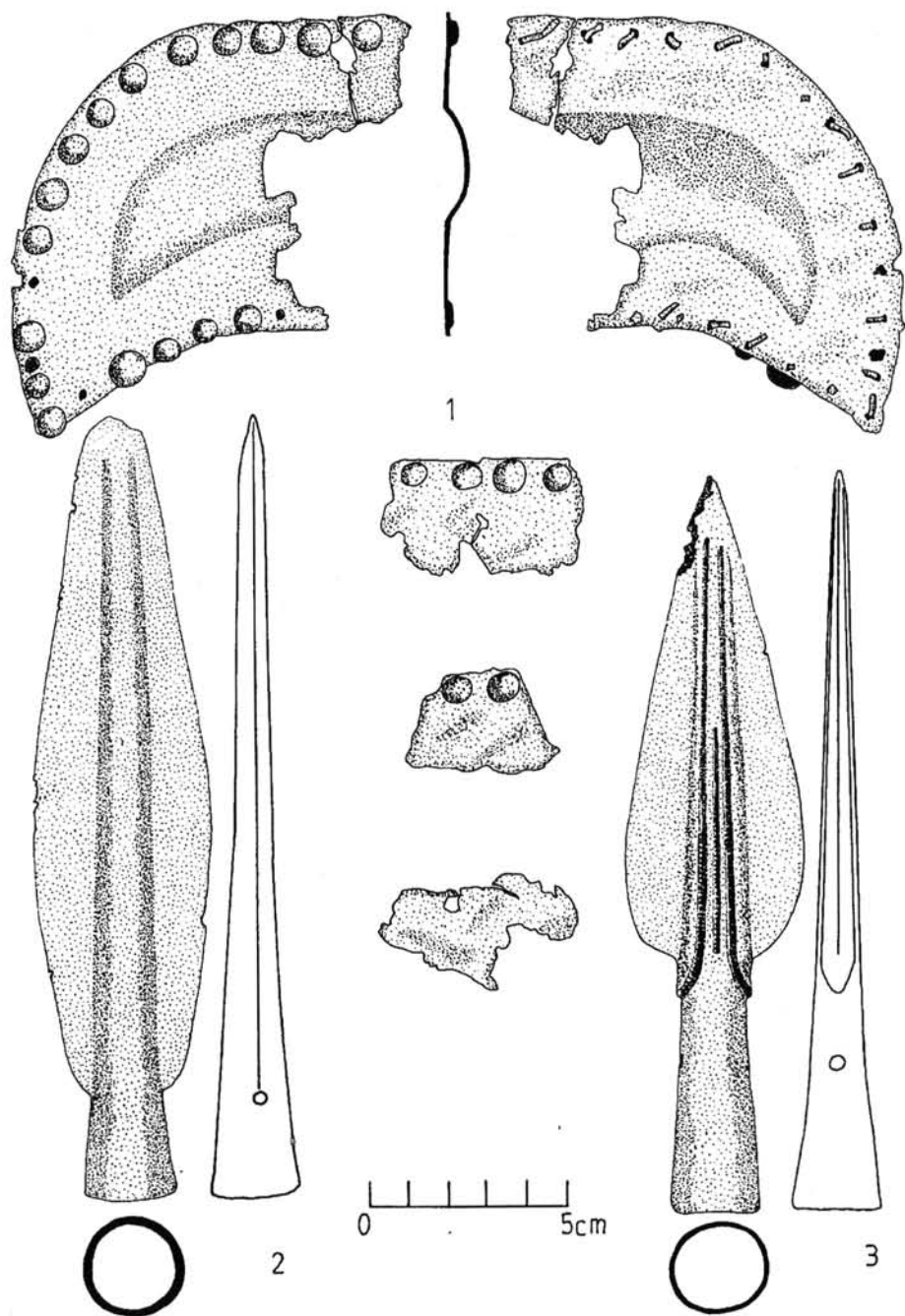
Lelőhelyek: 31. Techirghiol, 32. Gusterița (Szenterzsébet), 33. Șoarș (Sáros), 34. Cincu, 35. Șpálnaca (Ispánlaka), 36. Uioara de Sus (Felsőmarosújvár), 37. Síg (Felsőszék), 38. Pișcolt (Piskolt), 39. Endrőd, 40. Batina (Kiskőszeg), 41. Palotabozsok, 42. Bonyhád, 43. Keszőhidegkút, 44. Nadap, 45. Nagytétény, 46. Újszőny, 47. Hajdúböszörmény, 48. Mezőnyárad, 49. Mezőkövesd, 50. Szikszó, 51. Keresztéte, 52. Lúčky (Lucski), 53. Žaškov (Zsaskó), 54. Spišska Belá (Szepesbéla), 55. Beitzsch, 56. Oranienburg, 57. Sehlsdorf.

Kelta kor. Maszkos gyöngy. Térképjele: ●

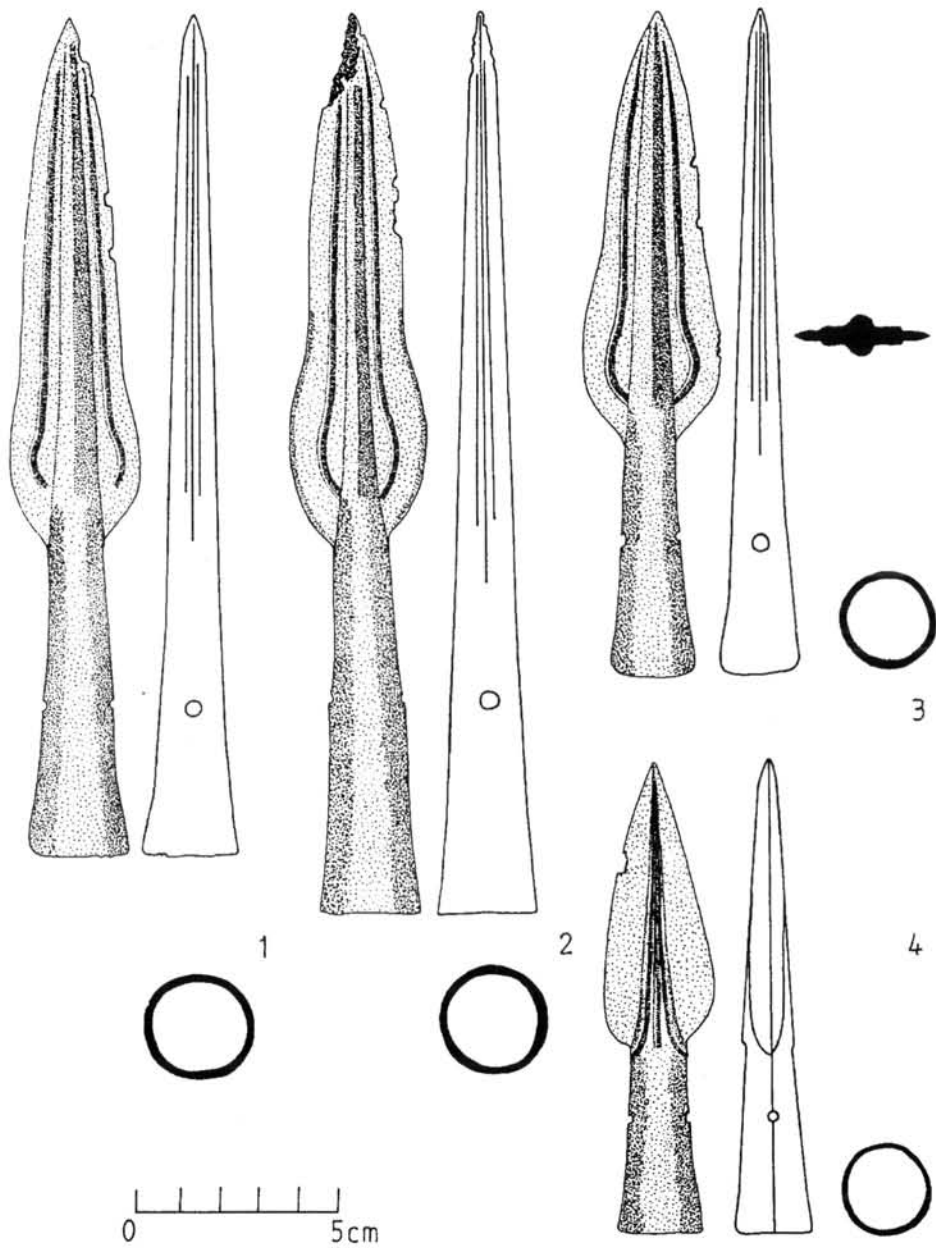
Lelőhelyek: 1. Mukačevo (Munkács), 2. Vác, 3. Ațel Braței (Ecel-Baráthegy), 4. Mistřin, 5. Domaniowice, 6. Callatis, 7. Mezőnyárad, 8. Tiszalök, 9. Nyírbátor, 10. Zimnicea, 11. Fintinele (Újós), 12. Maňa (Nagymánya), 13. Kjolmen, 14. Nessebar, 15. Bunești, 16. Pișcolt (Piskolt), 17. Polgár (Szabó 1997.), 18. Karthago.

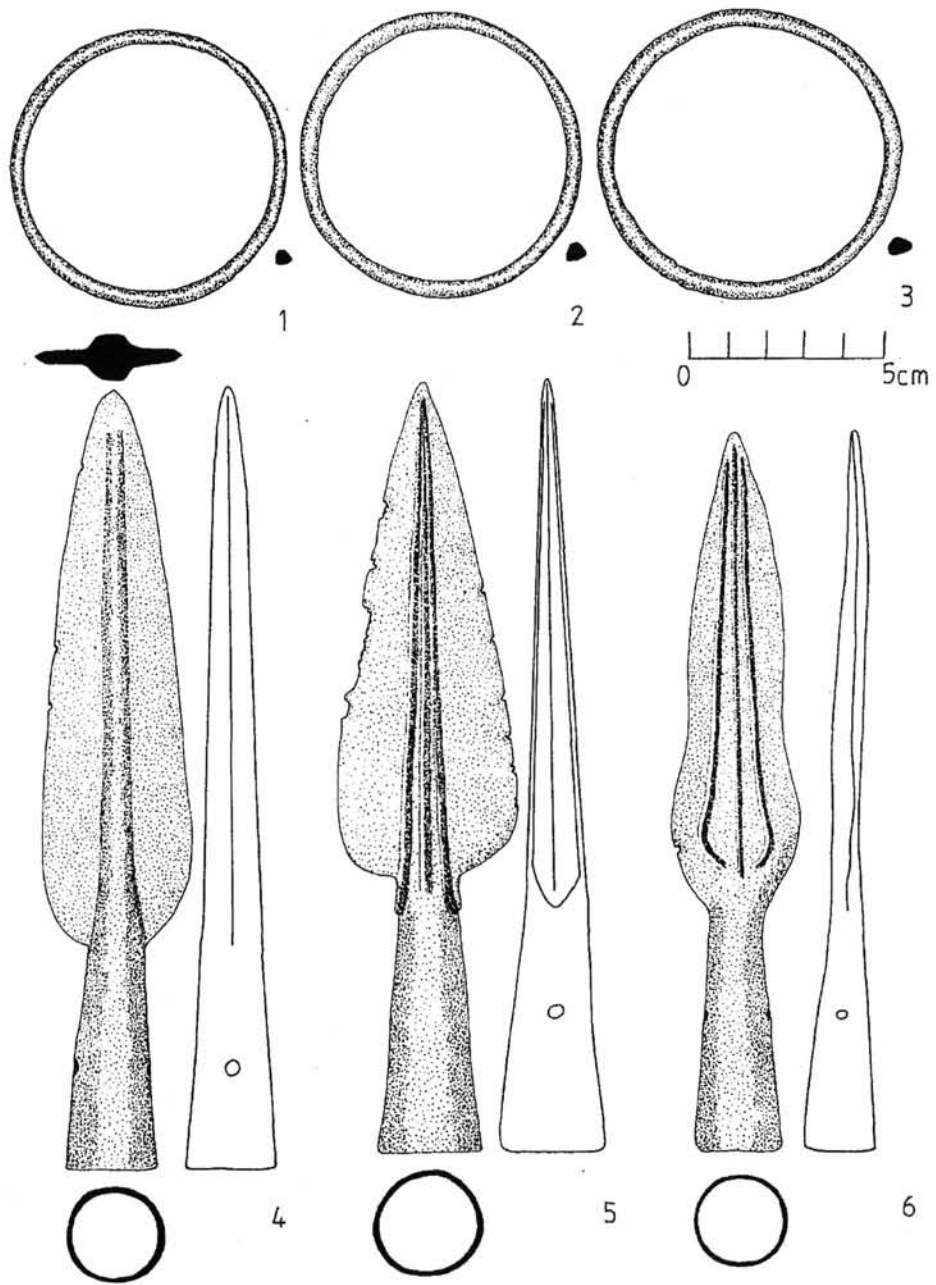
3. kép. Elterjedési térkép

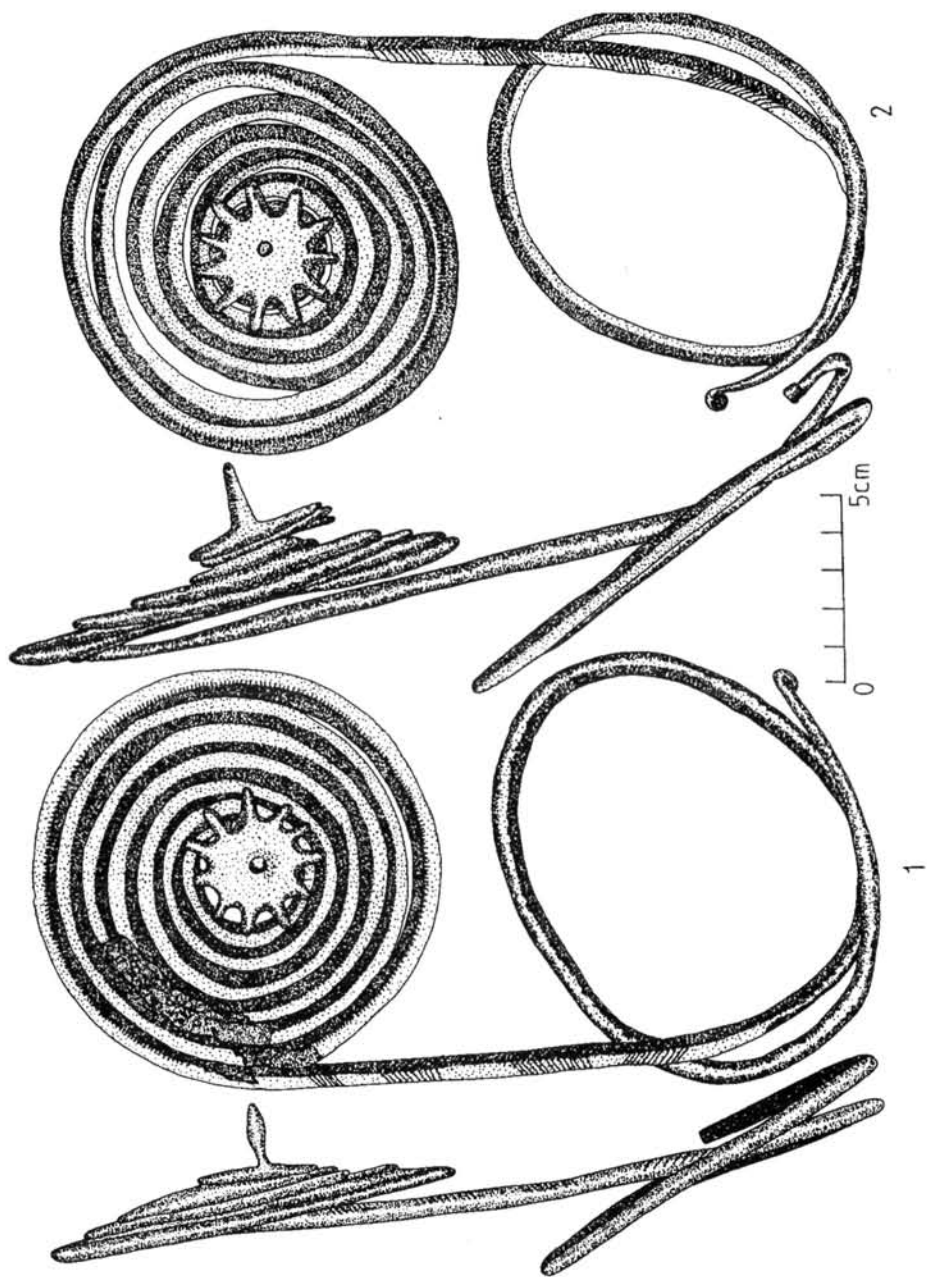
4. kép. 1. Fülvédő, 2-3. Lándzsahegyek

5. kép. 1-4. Lándzsahegyek

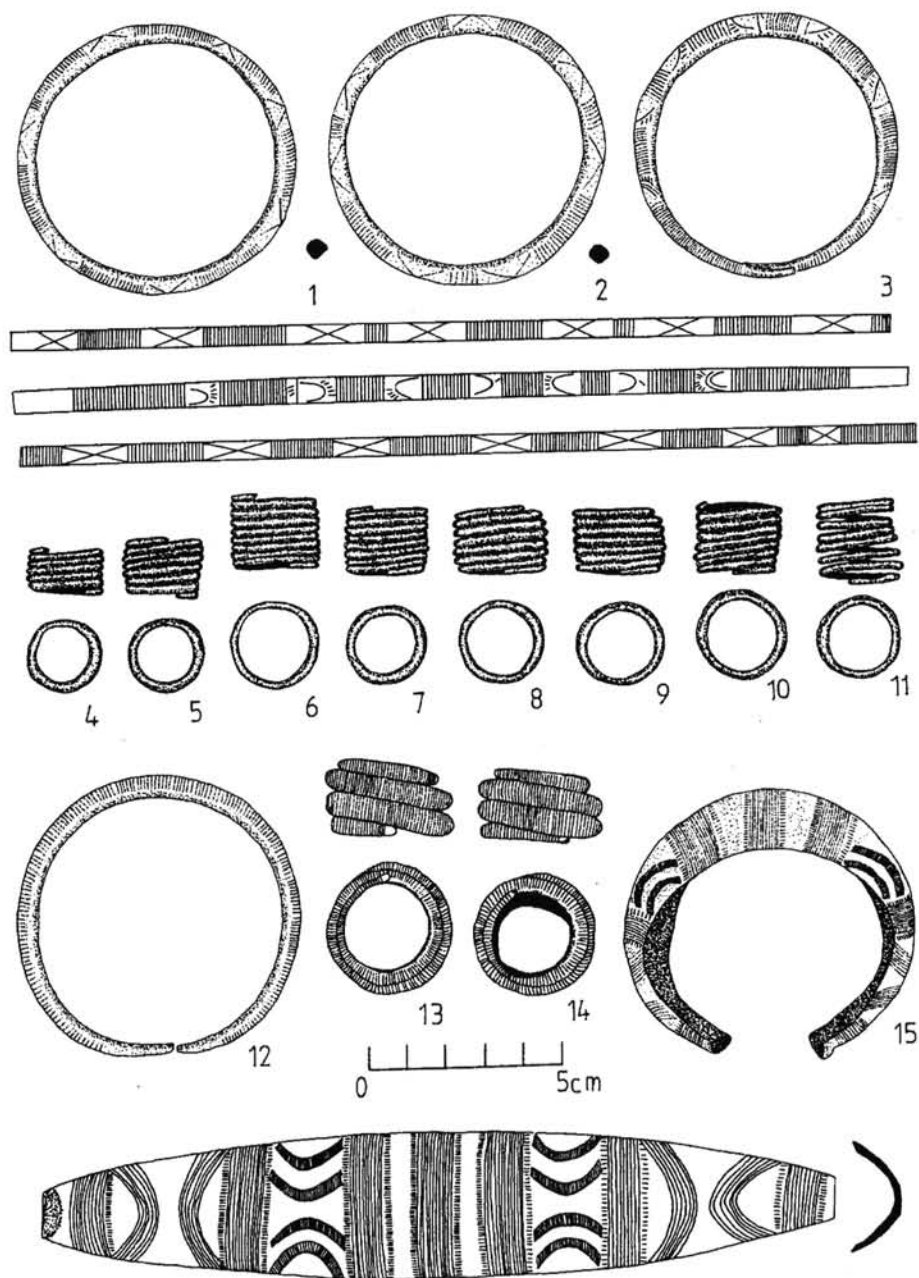

6. kép. 1-3. Zárt karperecek, 4-6. Lándzsahegyek

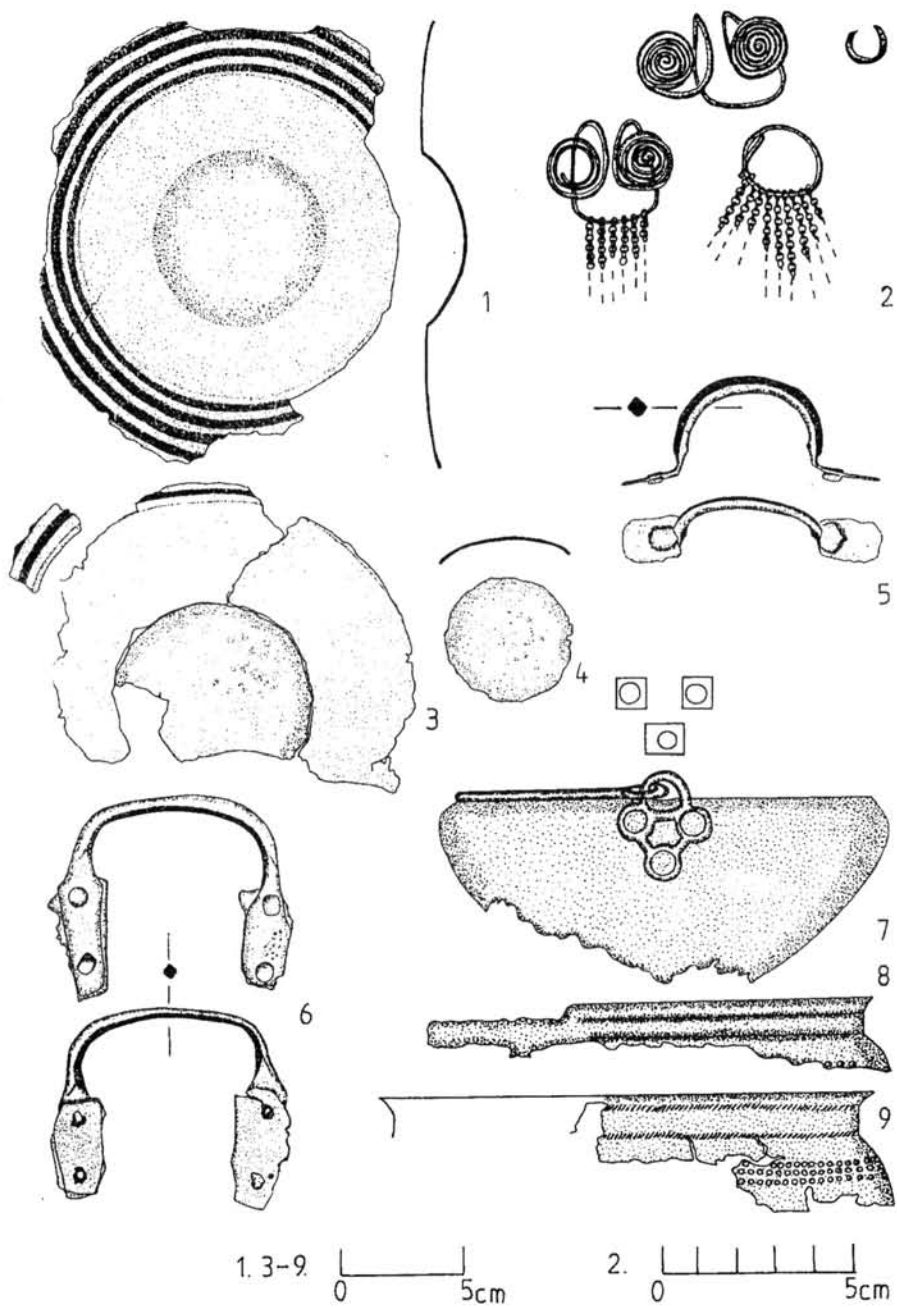

7. kép. 1–2. Kézfevédő spirálisok

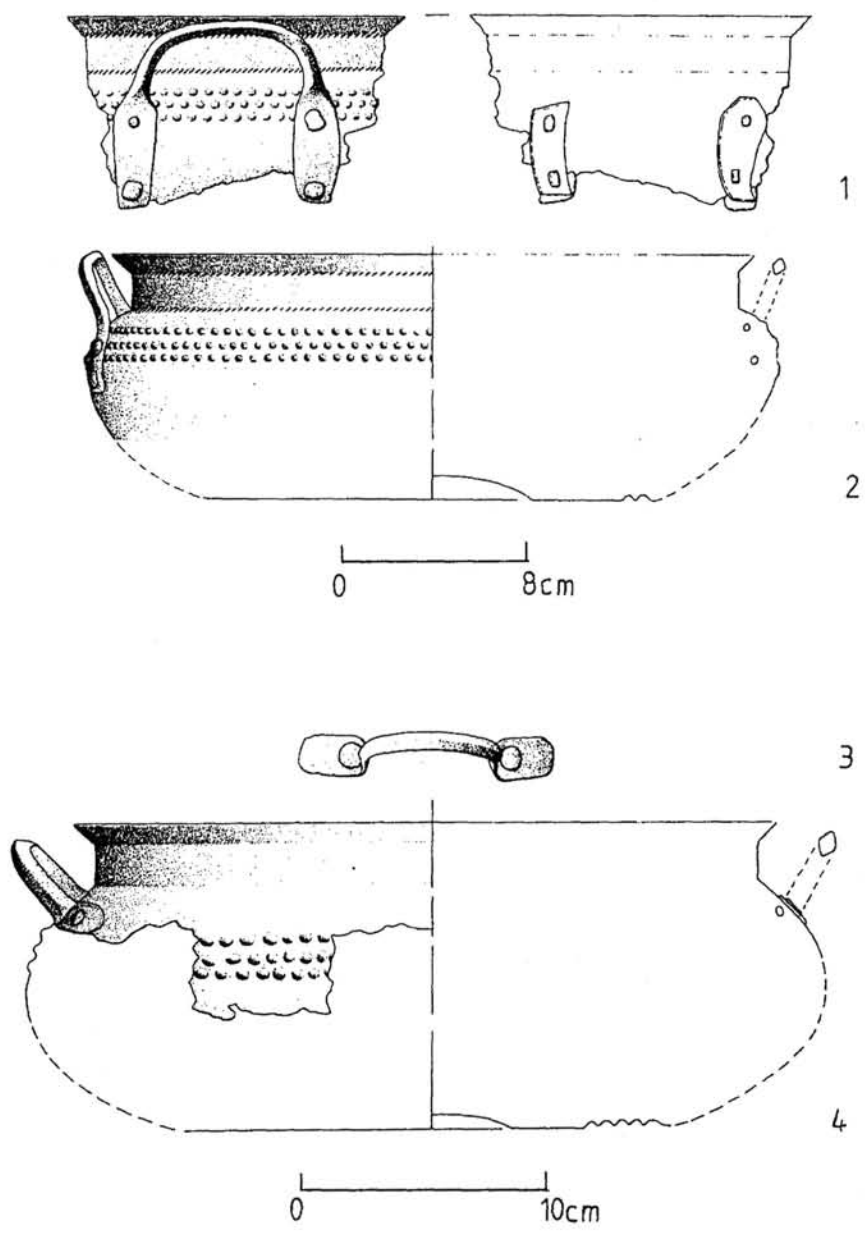

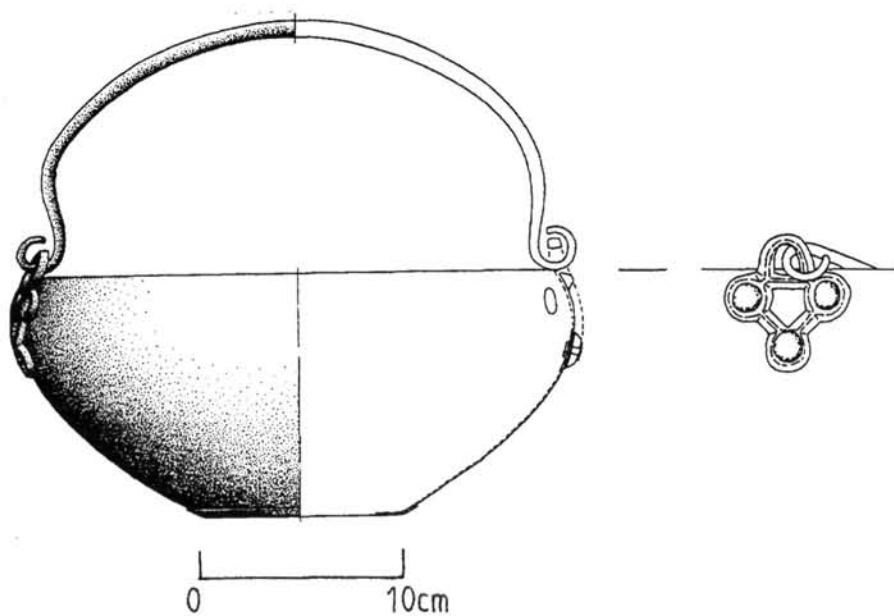
8. kép. 1-3. Karperecek, 4-11. Spirálgűrűk, 12. Rovátkolt, nyitott karperec,
13-14. Tömör rovátkolt gűrűk, 15. Üreges, díszített karperec

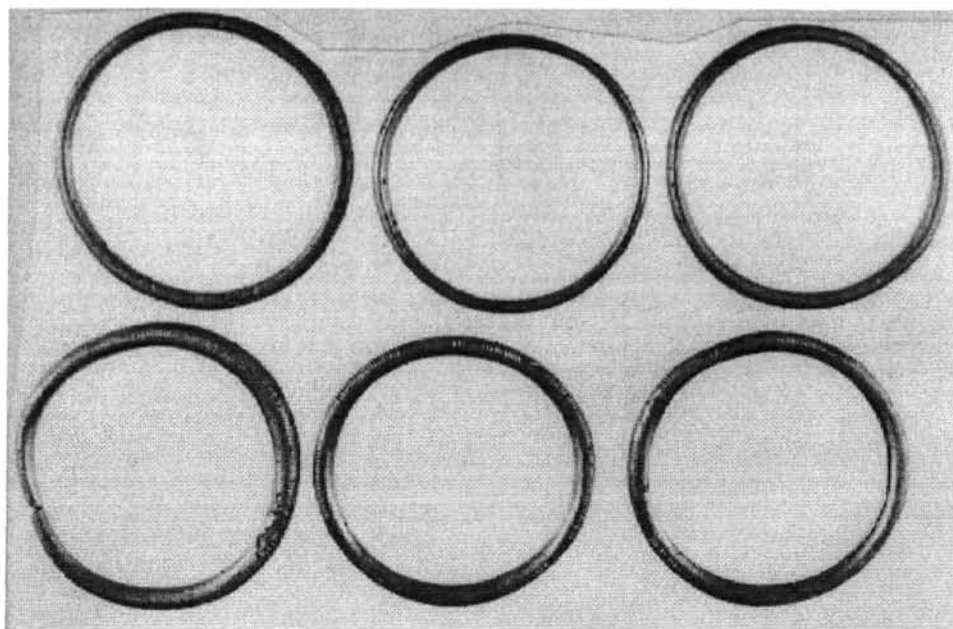
9. kép. 1. 3. Bronzedény alja, 2. Szemüvegspirálisok láncsal, 4. Domború lemez, 5. Vízszintes állású edényfül, 6. Függőleges állású edényfül, 7. Bogrács, 8. Bronz edénytöredék, 9. Rovátkolt bronz edénytöredék

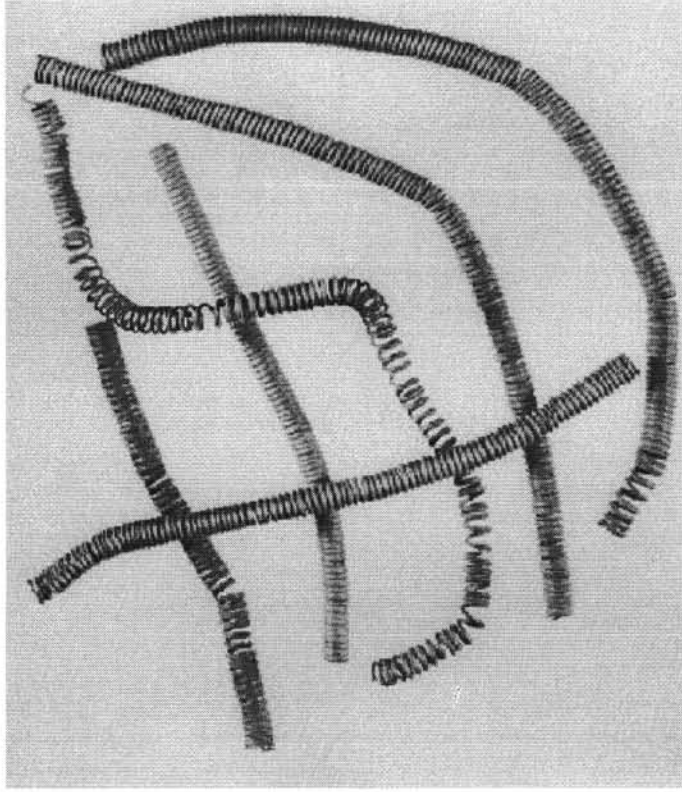
10. kép. 1. Rovátkolt bronzedény rekonstrukciója (Patay Pál nyomán),
 2. Bronzedény rekonstrukciója (Patay Pál nyomán)

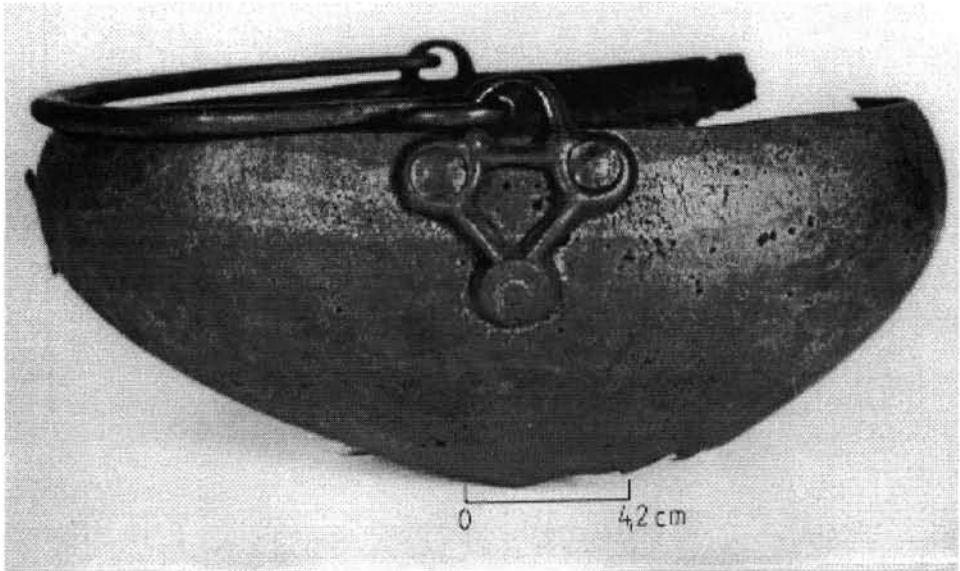
11. kép. Bogrács rekonstrukciója (Patay Pál nyomán)

12. kép. Karperecek (Fotó: Kulcsár Géza)

13. kép. Spirálhuzalok (Fotó: Kulcsár Géza)

14. kép. Bogrács (Fotó: Kulcsár Géza)

IRODALOM

- Bónis, É.*
1969 Die spätkeltische Siedlung Gellérthegy-Tabán in Budapest. AH. XLVII. Budapest
- Borchhardt, J.*
1972 Homerische Helme. Helmformen der Ägäis in Beziehungen zu orientalischen und europäischen Helmen in der Bronze- und frühen Eisenzeit. Mainz
- Brunn, W. A.*
1968 Mitteldeutsche Hortfunde der jüngeren Bronzezeit. Berlin
- Ecsedy I.*
1982 A kelet-magyarországi rézkor fejlődésének fontosabb tényezői. JPMÉ 93–95.
- Egg, M.*
1986 Italische Helme. Studien zu den ältereisenzeitlichen Helmen Italiens und der Alpen. Römisch-Germanisches Zentralmuseum, Mainz
- Eibner, A.*
1981 Darstellungsinhalte in der Kunst der Hallstattkultur. In: Die Hallstattkultur. Bericht über das Symposium in Steyr 1980. Linz
- Enachiuh, V.*
1995 Der Bronzefund von Dridu, Kr. Ialomița. In: Bronzefunde aus Rumänien. Bearbeitet und redigiert von Tudor Soroceanu. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. 10. Berlin
- Furmánek V.*
1977 Pilinyer Kultur. SA 25. 251–370.
1980 Die Anhänger in der Slowakei. PBF XI/3.
- Gallus, S.–Horváth, T.*
1939 A legrégebbi lovasnép Magyarországon. Un peuple cavalier préscythique en Hongrie. Diss Pann II. 9. Budapest
- Gašaj, D.*
1982 Hromadný nález bronzových predmetov zo Zemplína, okr. Trebišov. Historica Carpatica. 13. 273–296.
- Gleikscher, P.*
1993 Der bronzene „Schidbuckel“ von der Gurina (Kärnten). Zu den hallstattzeitlichen Krempefaleren in West- und Mitteleuropa. Germania 71. 31–57.
- Hampel J.*
1886, 1892, 1896 A bronzkor emlékei Magyarhonban. Budapest
- Hansen, S.*
1994 Studien zu den Metaldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhônetal und Karpatenbecken. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 21. Berlin
- Hänsel, A. und B.*
1997 Gaben an die Götter-Schätze der Bronzezeit Europas. Bestandskataloge Band 4. Berlin

Hellebrandt M.

- 1972 Adatok Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészeti topográfiájához. *HOM Közleményei* 10. 17–25.
1975 Kurityán. *ArchÉrt* 102. 292.
1980 A mád-pádihegyi bronzlelet. *HOMÉvk.* 19. 79–86.
1985 Neue spätbronzezeitliche Schwertfunde aus Nordungarn. *AAH* 37. 24–30.
1990 Az igrici kerámiadepot. *CommArchHung.* 93–111.
1994 Tállya története a régészeti leletek megvilágításában. In: Tállya. Szerk.: *Frisnyák Sándor.* 51–82.
1996a Der Bronzefund von Kurityán. *Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag.* 183–205.
1996b A kurityáni bronzlelet. *HOMÉvk.* 33–34. 5–31.
1999 *Corpus of Celtic Finds in Hungary III. Northern Hungary.* Akadémiai Kiadó, Budapest. Nyomás alatt

Hencken, H.

- 1971 The Earliest European Helmets, Bronze Age and Early Iron Age. *American School of Prehistoric Research. Peabody Museum Bulletin* Nr. 28.

Hunyady, I.

1942. 1944 Kelták a Kárpát-medencében. *DissPann* II. 18. Budapest

Jacob-Friesen, G.

- 1969 *Bronzezeitliche Lanzen spitzen Norddeutschland und Skandinaviens.* Hildesheim

Kalicz N.

- 1963 Die Pécelér (Badener) Kultur und Anatolien. *Stud. Arch* 2.
1980 *Agyagistenek.* Budapest

Kemenczei T.

- 1965 Die Chronologie der Hortfunde vom Typ Rimaszombat. *HOMÉvk.* 5. 1964–1965. 105–175.
1968 Óskori bronztárgyak a miskolci múzeumban. *HOMÉvk.* 8. 19–46.
1974 Zur Deutung der Depotfunde von Aranyos. *FA* 25. 49–70.
1978–1979 A gyöngyössolymos-kishegyi negyedik bronzlelet. *AGRIA* 16–17. 137–155.
1981 A prügyi kora vaskori kincslelet. *CommArchHung.* 29–41.
1984 *Die Spätbronzezeit Nordostungarns.* AH Series Nova LI. Budapest
1996 Zur Deutung der endbronze- und früheisenzeitlichen Depotfunde Ungarns. In: *Archäologische Forschungen zum Kultgeschehen in der jüngeren Bronzezeit und frühen Eisenzeit Alteuropas. Lehrstuhl für Vor- und Frühgeschichte in Verbindung mit dem Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz*

Koós J.

- 1993 Újabb óskori emlékek a miskolci múzeumban. *HOMÉvk.* 30–31. 5–14.
1994 Neuere Erkenntnisse zur Verbreitung der menschenförmigen Urnen in Nordost-Ungarn. In: *A kőkortól a középkorig – Von der Steinzeit bis zum Mittelalter.* Szeged

Kovács T.

- 1996 A halomsíros kultúra leletei az Észak-Alföldön. *ArchÉrt* 93. 159–202.
1977 *A bronzkor Magyarországon.* Budapest

- Matuz, E.*
1994 A Kyjatice kultúra földvára Bükkszentlászló-Nagysáncon. HOMÉvk. 32. 9–54.
- Máthé M.*
1972 Früheisenseitlicher Bronzedepotfund von Nádudvar. AAH 24. 399–414.
- Merhart, G. v.*
1952 Studien über einige Gattungen von Bronzegefäßen. In: Festschrift des RGZM in Mainz II. 1–71.
1956–57 Geschmückte Schienen. BRGK 37–38. 91–147.
1969 Hallstatt und Italien. Gesammelte Aufsätze zur frühen Eisenzeit in Italien und Mitteleuropa
- Mozsolics A.*
1955 Neuere hallstattzeitliche Helmfunde aus Ungarn. AAH 5. 35–54.
1967 Bronzefunde des Karpatenbeckens. Depotfundhorizonte von Hajdúsámson und Kosziderpadlás. Budapest
1972 Beziehungen zwischen Italien und Ungarn während „Bronzo recente“ und „Bronzo finale“. Rivista di Scienze Preistoriche. 27. 373–401.
1985 Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte von Aranyos, Kurd und Gyermely. Budapest
- Müller-Karpe, H.*
1962 Zur spätbronzezeitlichen Bewaffnung in Mitteleuropa und Griechenland. Germania 40. 255–287.
- Müller, R.*
1972 A pörtétei késő bronzkori kincslelet. VMMK 11. 59–74.
- C. Neugebauer-Maresch, – J.W. Neugebauer,*
1988 Das frühbronzezeitliche Hockergräberfeld Franzhausen I in urgeschichtlicher Sicht. In: Mensch und Kultur der Bronzezeit. Asparn/Zaya. 16–36.
- Novotná, M.*
1970 Die Bronzehortfunde in der Slowakei. Bratislava
- Patay P.*
1969 Der Bronzefund von Mezökövesd. AAH 21. 167–216.
1990 Die Bronzegefäße in Ungarn. PBF II. 10. 1–86.
1995 Bronzeschalen vom Typ Blatnica – Ein karpatenländischer Gefäßstyp und seine mittel- und nordeuropäische Entsprechung. Antiquitas 34. Bonn
- Petres, É.*
1990 Die Bronzegefäße aus dem Depotfund von Nadap. PBF II. 10. 87–93.
- Petrescu-Dîmbovița, M.*
1977 Depozitele de bronzuri din România. București
1978 Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens. PBF 18/1.
- Schauer, P.*
1988 Drei kegel- und glockenförmigen Helme mit gegossenem Scheitelknäuf der jüngeren Bronzezeit Alteuropas. RGZM Mainz. 181–194.
- Schwenzer, S.*
1997 Dechsel, Kr. Landsberg a. d. Warthe, Prov. Brandenburg (Deszczno, Woj. Gorzów Wielkopolski, Polen). In: Freie Universität Berlin und Museum für Vor- und Frühgeschichte Staatliche Museen zu Berlin. Bestandskataloge Band 4. Alix und Bernhard Hänsel (Konzeption und Zusammenstellung)

Soroceanu, T.

1995 Die Fundumstände bronzezeitlicher Deponierungen-Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten. Prähistorische Archäologie in Südosteuropa. Band 10. Berlin

Szabó, M.-Guillaumet, J-P.-Kriveczky, B.

1997 Polgár-Király-érpart. In: Utak a múltba. Paths into the Past. Rescue Excavations on the M3 Motorway. Budapest

Warry, J.

1995 A klasszikus világ hadművészete. Warfare in the Classical World. Budapest

Whitehouse, D. and R.

1975 Archaeological Atlas of the World. London

DER BRONZESCHATZ AUS MEZŐNYÁRÁD

Im Jahre 1974 stieß in Mezőnyárád, beim Bau seines Hauses in der Kossuth Str. 49 (1-2. Bild) der Eigentümer auf einen Bronzefund. Der Fund enthielt folgende Stücke: 9 Speerspitzen, 5 geschlossene runde Armspangen, einen Armreifen, dessen Enden nicht aneinanderreichten, einen hohlen Armreifen, zwei Handschutzspiralen mit einem Kamm oder Stern in der Mitte, das Ohrenschutzfragment eines Helmes, zwei massive, gravierte Ringe, 8 Spiralringe, 7 Spiraldrahtstücke, 10 lange Spiralen, zwei Fragmente von Bronzegefäßen, einen Kochkessel und zwei Brillenspiralen mit Kettengliedern.

Der Fund wurde im Ottó Herman Museum unter der Inventarnummer 74.38.37-80 registriert.

Das Ohrenschutzfragment, sowie die Handschutzspiralen des Bronzefundes sind Schutzwaffen, die Speerspitzen aber Angriffswaffen.

Das *Ohrenschutzfragment des Helmes* (4. Bild 1.) stellt eine Seltenheit des Fundes dar. Für das Tragen eines Bronzehelmes sind in Mitteleuropa die frühesten Daten aus dem Gebiet der östlichen Alpen bekannt. Die Forschung wurde auch auf den mükeneischen Hintergrund des Helmes aufmerksam. Am Rand des Mezőnyáráder Ohrenschutzfragmentes befinden sich dicht nebeneinander Niete, an denen vermutlich ein Futter aus Leder oder Filz befestigt war. Auf der Innenseite, wo die Niete eingehämmert wurden, kann festgestellt werden, daß dieses Futtermaterial 1,5 mm stark gewesen sein mußte. Das Ohrenschutzteil selbst war durch je zwei oder je drei Perforationen mit einem Draht am Helm befestigt. Bei den Helmfunden ist diese Stelle am Helmrand sichtbar, wie bei den Funden, bzw. Rekonstruktionen von Pass Lueg und Pfaffen. Das Tragen von Helmen wird von der Schitulakunst und den Kleinplastikfunden veranschaulicht. Im allgemeinen ist das Tragen eines Helmes mit Ohrenschutz bei der zu Pferde ausgetragenen Kampfweise von Vorteil. Der Forschung sind immer mehr Helmfunde und Helme mit Ohrenschutz in Osteuropa bekannt, wodurch bei einer Gegenüberstellung der Karten von Mozsolics, Hencken und Schauer über deren Verbreitung festgestellt werden kann, daß ihr Weg vom Schwarzen Meer, von Techirghiol ausgehend, entlang der Donau nach Westen, danach im Alutatal nach Norden führte, über die Südkarpaten gelangten sie ins Hügelland von Küküllő, von hieraus führte ihr Weg einerseits entlang des Körösflusses, andererseits entlang des

Szamosflusses nach Westen und nach Pisco ist ihre Wegrichtung von Hajdúböszörmény, Mezőnyárad, Mezőkövesd, Szikszó, Keresztéte, Lúčky, Žaškov, sowie durch die Funde von Béla Spišska (3. Bild) gekennzeichnet, durch die Flußtäler gelangten sie bis zur Oder und entlang des Flusses bis hin zum Baltischen Meer. Diese Weglinie stimmt im wesentlichen mit dem Verbreitungsweg der sogenannten Maskenperlen in der späten keltischen Eisenzeit überein. Auf diesem Handelsweg (3. Bild) wurden in den verschiedenen Zeitabschnitten der Vorzeit unterschiedliche Waren befördert, Kupfer, Zinn und Bernstein, darüberhinaus war dies der Weg für den Tausch der kulturellen Endprodukte und ebenso der Völkerwanderung – siehe die trojanischen Parallelen zu den Özdenter-Urnen. In Kenntnis des oben Erwähnten kann festgestellt werden, daß sich das Tragen von Helmen vom Ägäentum ausgehend in Osteuropa verbreitete. Vermutlich wurden sie zur gleichen Zeit über die Adria auch in Italien bekannt. T. Kemenczei setzte voraus, daß sich die Benutzung von Helmen zur Zeit der Urnenfeldkultur im Zeitabschnitt Ha A I im gesamten Karpatenbecken verbreitete. Dies hält auch Hencken für wahrscheinlich, der allerdings aufgrund der Umstände des Vorkommens, bzw. des Verbergens der Helme die westliche Zone mit einer scharfen Grenzlinie von der östlichen trennte. In den westlichen Gebieten wurden die Helme im allgemeinen in Sümpfen und Flüssen gefunden, waren also Opfergegenstände, während sie in den östlichen Gebieten gewöhnlich in Schatzfunden vorkommen. Bei den Bräuchen der beiden Gebiete kann eine grundsätzliche weltanschauliche Abweichung festgestellt werden. Auf der Verbreitungskarte von Mozsolics kann beobachtet werden, daß die Helmfundorte in Transdanubien und die in Nordungarn zum gleichen Fundhorizont, dem Kurdi gehören. In der heutigen Slowakei benutzte vermutlich ab Mitte des Zeitabschnittes Ha A das Volk der Gawakultur Helme. Das Mezőnyáradener Ohrenschutzfragment eines Helmes wird von Kemenczei aufgrund der Handschutzspirale und des hohlen Armreifens als Nachlaß der Kyjatizer Kultur betrachtet, wobei er aber vermutet, daß das Helmfragment ein Produkt des Bronzegewerbes der Gawakultur ist.

Die Helme mit Ohrenschutz wurden von Schauer in Mitteleuropa auf die Zeit Ha A I datiert. Es ist vorauszusetzen, daß bei den Funden viel mehr auf Helme hinweisende Spuren gefunden werden können, wenn wir die Helmbüschel oder die Versteifungen aus Knochenplättchen oder Metall bei Lederhelmen in Betracht ziehen.

Handschutzspiralen (7. Bild 1–2.) sind Teile von Schutzwaffen. Als ihr Ursprung können die kurzschäftigen Exemplare betrachtet werden. Am Ende der Bronzezeit treten sie auch beim Hajdusamsoner Depothorizont auf. In der späten Bronzezeit verbreitete sich in Nordungarn und auf dem Gebiet der Ostslowakei der Salgótarjánener Handschutztyp. Ihre Anwendung ist auch für die Kyjatizer Kultur charakteristisch. Stücke mit einem Stern oder Kamm in der Mitte sind selten, ähnliche sind vom Šwedlarer Fundort bekannt. Mit einem Stern in der Mitte und einem Rand versehene Exemplare sind aus dem Westen, von den Fundorten Hesselberg (Bayern) und Este (Provinz Padova) bekannt, beim letzten handelt es sich um einen sechszackigen Stern.

Speer- oder Lanzenspitzen gibt es in unserem Fund 9 Stück. Ihr Gewicht schwankt zwischen 51,79–199,2 Gramm und sie können in drei Typen geteilt werden.

Der *ersten Gruppe* wurden die Speerspitzen mit flammenartigem Blatt (5. Bild 3., 6. Bild 6.) zugeordnet. Die mit einem flammenartigen Blatt versehenen Speerspitzen verbreiteten sich in Mitteleuropa nach Reinecke in der Periode BD und Ha A. In den östlichen Gebieten Ungarns sind sie in den Opályer Bronzefundtypen zu finden, so zum Beispiel bei den Bronzefundtypen von Demecser und Groß-Steffelsdorf (Rimavská

Sobota), wie in Pétervására und Felsőzsolca. Im I. und IV. Bükkaranyoser Fund kommen sie ebenfalls vor.

Zur zweiten Gruppe wurden die Speerspitzen gezählt, deren Klingen die Form eines Lorbeerblattes hatten (4. Bild 3., 5. Bild 4., 6. Bild 5.) und bei denen von den drei mittleren Zinken die beiden äußeren Zinken unter das Blatt gebogen waren. Die in der Mitte gerippte lorbeerblattförmige Lanzenart ist in den Opályer Fundtypen, so in Demecser und Abaújkér, sowie im Groß-Steffelsdorfer Fundtyp von Felsőzsolca und im vierten, aus der Zeit der Pilinyer Kultur stammenden Bronzeschatz von Bükkaranyos zu finden. Diese Speerspitzen wurden erstmals zur Zeit der Pilinyer Kultur hergestellt, später aber wurde ihre Herstellung mit Beginn der Ha A Zeit langsam eingestellt und mit der Anfertigung der lorbeerblattförmigen, kurzscheidigen Lanzenform begonnen, die dem Mezőnyáráder dritten Typ oder Gruppe entspricht (4. Bild 2., 6. Bild 4.). Hierzu bildet die Lanzenspitze aus den Zempléner und Kérer Funden teilweise eine Analogie. Eine Analogie stellen auch die Lanzenspitzen aus den Funden der Bonyháder Region, aus Öreglak, Márok, Tab, Lovasberény und des vierten Fundes aus Gyöngyössolymos-Kishegy dar. Im ersten Fund von Gyöngyössolymos kommt ebenfalls eine kurzschäftige Lanzenspitze mit drei gerippten Zinken in der Mitte vor. Die Fundorte veranschaulichen ohne Anspruch auf Vollständigkeit, daß diese Gegenstände bei den Fundorten des A. Mozsolicser Kurdi-Horizontes allgemein vorkommen und auch zur Zeit des Gyermelyer Horizontes benutzt wurden. Alle drei Speerspitzentypen sind charakteristische Stücke der früheren Urnenfeldkultur. Die über einen kurzen Schaft verfügbaren Exemplare sind bei den Funden aus der jüngeren Urnenfeldperiode zu finden.

Schmuckstücke

Ein dekoratives Stück des Mezőnyáráder Fundes ist der hohle *Armreifen* mit einem „C“ förmigen Querschnitt (8. Bild 15.), von welchem mehrere Analogien aus unserer Region publiziert wurden und der ein charakteristischer Bestandteil der Kyjatizer Kleidungskultur war. In unserem Fund kommen fünf geschlossene Armreifen vor (6. Bild 1–3., 8. Bild 1–3.) und mit Ausnahme des 6. Bild 1. waren sie, wenn auch nur in Spuren, verziert (12. Bild). Ein beliebtes Motiv war die „X“ Variation, die nicht nur auf Armreifen, sondern auch auf Ringen, Gürtelschnallen, ja sogar auf Sicheln vorkommen. Nach Ansicht von Éva Bónis wurden dem „X“ Zeichen Zauberkräfte zugeschrieben.

Unser Fund enthält acht spiralförmig gedrehte *Drahtringe* (8. Bild 4–11.), die seit der Kosider Metallschmiedekunst gern getragen wurden. Die dicken *Drahtringe* (4. Bild 3–4.) kommen in den Bronzeschätzen der Pilinyer, Gawaer und Kyjatizer Kultur im allgemeinen paarweise vor.

Die *Bronzedrahtstücke* (13. Bild) sind drei Meter lang. Ihre Analogie kommt im Pörtéter Schatz vor. Donja Hunyady erwähnt ähnliche aus Dolina. Vermutlich waren es Teile von Halsketten, Brustschmuck oder Gürteln.

Die zwei *Spiralanhänger* mußten mit den daran befestigten *Ketten* sehenswerte Schmuckstücke gewesen sein (9. Bild 2.). Ähnliche brillenförmige Spiralanhänger mit längerem oder kürzerem Ansatz waren vom Anfang der Bronzezeit bis zur frühen Eisenzeit beliebte Schmuckstücke. Die Analogien zur feingliedrigen Kette sind in den Bronzefunden von Borsodgeszt, Tállya, Felsőzsolca und Kisgyőr zu finden. Die Länge der Mezőnyáráder Ketten betrug insgesamt 667,2 cm. Sie wurden ähnlich wie die während der Eisenzeit an Ketten befestigten Fiebeln getragen.

Bronzegefäße (9. Bild 1.5.8., 10. Bild 4., 9. Bild 3.6.9, 10. Bild 2.)

Der Mezőnyáráder Fund enthält zwei Fragmente von Bronzeschalen. Obwohl an jeder nur ein Henkel hinterblieben ist, mußten diese nach Meinung von Pál Patay zwei

Henkel gehabt haben. Die Gefäße sind Blatnizaer Typen, deren Analogien unter anderem in den Funden von Viss und Nadap vorkommen. Nach Ansicht von Amália Mozsolics können die Gefäße typologisch nicht genau bestimmt werden.

Der *Kochkessel* (9. Bild 7., 11. Bild, 14. Bild) wurde von Patay anhand der Arbeit von G. Merhart der Variation A₂ zugeordnet. Aufgrund der Begleitfunde und Analogien wurde er von Patay auf die Periode Ha A 1 datiert. Amália Mozsolics reihte den gesamten Fund in den Horizont Kurd B Vb ein. Tibor Kemenczei sieht in unserem Fund einen Nachlaß des Volkes der Kyjatizer Kultur.

Während den Bauarbeiten hatten wir die Gelegenheit, den Grundgraben an vier Stellen, an den Punkten A–D zu sondieren. Wir fanden Mahlsteine, Strohlehm, Heimkeramik und verzierte Gefäßfragmente mit polierter Oberfläche (Inventurnummer des H. O. Museums: 74.38.1–36. diaspora: 76.2.1–20.).

Die Analogien der Keramik sind unter den Siedlungsfunden der Kyjatizer Kultur, so beim Material aus Szajla, Aggtelek, Bükkszentlászló und der Miskolcer Szeletahöhle, sowie bei der Heimkeramik aus Bükkaranyos zu finden.

Der Mezönyáráder Bronzefund wurde von den Menschen der Kyjatizer Kultur im Zeitabschnitt Ha A 1 auf dem Abfallplatz der Siedlung versteckt, ebenso wie der IV. Bronzeschatz von Bükkaranyos.

Der Mezönyáráder Fund, die Schutz- und Angriffswaffen, Schmuckstücke und Bronzegefäße einer Person, bzw. einer Familie, stellte mit seinem Gewicht von insgesamt drei Kilogramm keine große Last dar, doch für sein Wegschaffen gab es wohl keine Gelegenheit mehr, deshalb mußte er innerhalb der Siedlung schnell vergraben werden.

Magdolna B. Hellebrandt